

MINISTARSTVO PRAVDE,
LJUDSKIH I MANJINSKIH PRAVA

CEDEM

CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA

RAPORTI

për zbatimin e mekanizmave ligjorë dhe institucionale
për përmirësimin dhe mbrojtjen e të drejtave të
pjesëtarëve të pakicave dhe të pakicave të bashkësive
të tjera kombëtare

Një sistem monitorimi më efikas për zbatimin më të mirë të
rregulloreve normative

R A P O R T I

**për zbatimin e mekanizmave ligjorë dhe institucionale
për përmirësimin dhe mbrojtjen e të drejtave të pje-
sëtarëve të pakicave dhe të pakicave të bashkësive të
tjera kombëtare**

Podgoricë, prill 2022.

Qendra për Demokraci dhe Të Drejtat e Njeriut (CEDEM)

Botues:
Qendra për Demokraci dhe Të Drejtat e Njeriut – CEDEM
(www.cedem.me)

Për botuesin:
Milena Beshiq

Autori:
dr Ilija Vukçeviq
Marija Vuksanoviq

Përkthim:
Griselda Pejoviq

Dizajn dhe printim:
Brain studio, Podgoricë

MINISTARSTVO PRAVDE,
LJUDSKIH I MANJINSKIH PRAVA

Ky raport është përgatitur si pjesë e projektit “Një sistem më efektiv monitorimi për zbatimin më të mirë të rregulloreve normative” i zbatuar nga Qendra për Demokraci dhe të Drejtat e Njeriut (CEDEM), i cili financohet nga ana e Ministrisë të së Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave të Malit të Zi.

PËRMBAJTJA

KONSIDERATA HYRESE.....	7
1. METODOLOGJIA.....	9
2. AKTET JURIDIKE THEMELORE SI BAZË PËR MBROJTJEN E TË DREJTAVE TË PAKICAVE KOMBËTARE.....	11
2.1. Dokumentet ndërkombëtare	11
2.2. Kuadri ligjor kombëtar	16
2.2.1. Kushtetuta e Malit të Zi	16
2.2.2. Legjislacioni	20
2.2.3. Aktet nenligjore	25
2.2.2.4. Stratejia e pakicave politike 2019-2023	29
3. KUADRI INSTITUCIONA.....	31
3.1. Keshillat Kombetare	31
3.2. Fondi për mbrojtjen dhe realizimin e të drejtave të pakicave.....	34
3.3 Qendra për Ruajtjen dhe Zhvillimin e Kulturës së Minoriteteve	35
4. MBROJTËSI I TË DREJTAVE DHE LIRIVE TË NJERIUT	
4.1. Raporti për punën për vitin 2019 deri ne vitin 2020.....	36
4.2. Numri i Ankesës: 01-133/21 Podgoricë, 16.03.2022	39
5. GJYKATA KUSHTETUESE E MALIT TË ZI.....	44
5.1. Ankesat Kushtetuese	44
5.2. Vlerësimi i kushtetutshmërisë së akteve të përgjithshme juridike	48
5.3. Ankesat zgjedhore	51
6. TË DHËNAT STATISTIKORE.....	55
7. KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME.....	59
8. BIBLIOGRAFI	67

KONSIDERATA HYRESE

Mbrojtja e të drejtave të pjesëtarëve të kombeve pakicë dhe të bashkësive të pakicave tjera kombëtare është pjesë përbërëse e mbrojtjes së të drejtave të njeriut, nëpërmjet së cilës manifestohet shkalla e respektimit të të drejtave të pakicave kombëtare dhe komuniteteve të tjera pakicë dhe ruajtja e identitetit të tyre, dhe bashkangjitur me të shkalla e zhvillimit të demokracisë në një shtet. Detyrimet pozitive të shtetit në këtë fushë i referohen mbështetjes në realizimin apo mbrojtjen e të drejtave të njeriut, ku mbi të gjitha mund të ketë disa masa pozitive në menyrë që një e drejtë e përcaktuar të realizohet dhe të ketë efekt të plotë, ndërsa detyrimet negative në thelb kërkojnë që shteti të mos ndërhyjë në ushtrimin e këtyre të drejtave.

Mali i Zi është përcaktuar me kushtetutë si një shtet i drejtësisë civile, demokratike, ekologjike dhe sociale që aspirojnë anëtarësimin në Bashkimin Evropian. Kuadri ligjor ekzistues për mbrojtjen e të drejtave të pakicave është kryesisht i harmonizuar me dokumentet përkatëse ndërkombëtare; bënë përpjekje për të forcuar kapacitetet e institucioneve përgjegjëse për mbrojtjen e të drejtave të minoriteteve; janë përmirësuar mekanizmat e mbështetjes dhe financimit të këshillave dhe shoqatave të popujve pakicë dhe të komuniteteve kombëtare.

Megjithatë, çështja e zbatimit të akteve ligjore dhe nënligjore, si dhe mekanizmave ekzistues institucionalë për mbrojtjen e këtyre të drejtave është ende i kufizuar, gjë që njihet edhe në

raportet e Komisionit Evropian për Malin e Zi. Në raportin për vitin 2021 (Të drejtat themelore) thuhet shprehimisht se **“Nuk është i mjaftueshem implementimi i akteve nënligjore dhe mekanizmat insitucinale për promovimin dhe ruajtjen e të drejtave individuale që i përkasin pakicave**. Kuadri i ligjit për këshillin e pakicave ka nevojë akoma për tu riparë, ku të zgjidhen sfidat të cilat i referohen monitorimit dhe vlerësimit të shpërndarjes së burimeve financiare nga Fondi për Mbrojtjen dhe Realizimin e të Drejtave të Pakicave dhe mbetet të sigurohet përfaqësimi i barabartë i të gjitha pakicave në Kuvend”.

Gjithashtu, Komisioni Evropian vë në dukje trendin shqetësues të gjuhës së urrejtjes dhe diskriminimit ndaj pakicave kombëtare¹ dhe rikujton se duhet t’i **jepet përgjegjësi më e madhe nivelit lokal për zbatimin më efikas të politikës për mbrojtjen kundër diskriminimit dhe politikën multi-etnike.**²

Në lidhje me ato çka u tha me sipër, rekomandimet bazë të Bashkimit Europianë, janë të fokusuara direkt në forcimin e insitucioneve për të drejtat e njeriut dhe të rrisë shkallën e zbatimit të standarteve ndërkombëtare dhe Europiane në fushën e të drejtave të njeriut dhe realizimin e perfshirjes së organeve gjyqësore. Parakusht për këtë është pikërisht analiza/monitorimi i zbatimit të akteve ligjore/nënligjore të vlefshme, pra dekrete, vendime dhe rregullore në fushën e mbrojtjes dhe promovimit të të drejtave të pakicave, si dhe analizat e disponueshmërisë së mekanizmave institucionalë për mbrojtjen, realizimin dhe përmirësimin e të drejtave të popujve pakicë dhe të pakicave të komuniteteve kombëtare në Mal të Zi.

¹ Rezultatet e kërkimit të vitit 2017 -të nga CEDEM, tregojnë një shkallë më të lartë perceptimi të pranisë së diskriminimit, si dhe trendin e rritjes së distancës etnike, krahasuar me vitin 2010-të <https://www.cedem.me/istrazivanja/>.

² Raporti i Bashkimit Europian për Malin e Zi i vitit 2021, faqja 38, e gjeni në: <https://www.gov.me/dokumenta/0aef2dec-5785-497d-8dba-527932ac124c>

METODOLOGJIA

CEDEM, vazhdimisht monitoron dhe analizon shkallën e respektimit të të drejtave të pjesëtarëve të pakicës kombëtare dhe pakicave të komuniteteve të tjera kombëtare dhe në këtë mënyrë përpiqet të kontribuojë në forcimin e kontrollit institucional dhe social mbi realizimin e të drejtave të njeriut. Raporti u krijua si pjesë e projektit **“Sistem efikas monitorues për zbatimin më të mirë të rregulloreve normative”** me qëllim monitorimin në mënyrë proaktive të zbatimit të marrëveshjeve ndërkombëtare në fushën e të drejtave të njeriut dhe propozimin e rekomandimeve për veprime të ardhshme, si në sferën normative dhe në praktikën shoqërore³.

Raporti përfshin aktet kryesore ligjore në lidhje me rregullimin e pozitës së pakicave kombëtare, të cilat përfaqësojnë kuadrin ligjor referencë për kryerjen e hulumtimit të sipërpërmendur. Në përgatitjen e raportit janë përdorur metodat e mëposhtme: a) analiza e formës ligjore për mbrojtjen e të drejtave të popujve pakicë dhe pakicës së komuniteteve kombëtare në Mal të Zi, duke ju referuar dokumenteve ligjore ndërkombëtare; b) analiza e dokumentacioneve, e raporteve të institucioneve përkatëse, të ashtuquajtura meta-analizë e cila kombinoi dhe sintetizoi studime dhe raporte të ndryshme reciprokisht të pavarura; c) intervista me përfaqësues të Ministrisë së

³ *Manuali për Monitorimin e të Drejtave të Njeriut. Kapitulli 13: Raportimi i të Drejtave të Njeriut. faqe 4. E gjeni në: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/OHCHRIntro-12pp.pdf>*

Drejtësisë, të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave, Institucionin e Mbrojtëses të të Drejtave dhe Lirive të Njeriut dhe Gjykatës Kushtetuese të Malit të Zi.

Qëllimet metodologjike janë përshtatur me numrin e të dhënave të disponueshme në fushat përkatëse, dhe në marrëdhënie me përfaqësimin autentik politik, me përfaqësimin në organet e vetëqeverisjes shtetërore dhe lokale të themeluara nga shteti ose vetëqeverisja lokale, si dhe në lidhje me organizimin institucional të këshillave kombëtare dhe organeve të tjera, me qëllim mbrojtjen direkte/indirekte të të drejtave të pakicave..

kufizimi metodologjikë

Duke patur parasysh mundësitë e ndjekjes së të drejtave dhe liritë të pakicave nga ana e organizatave jo-qeveritare si dhe prania e të dhënave statistikore në këtë fushë (për më shumë detaje mund të shikoni dhe seksionin 6.1, ankesat e Kushtetutës) raporti nuk ofron analizë të detajuar të respektimit të procesit të të drejtave (përdore gjuhën dhe shkrimin në procedurat para gjykatave dhe organeve të tjera në zonat me pjesëmarrje të konsiderueshme të pakicave në nivelin total të popullatës).

Gjithashtu, duke pasur parasysh vështirësitë në monitorimin e veçorive të veçanta të identitetit (simbolet kombëtare, gjuha dhe shkrimi, emërtimet toponimike), si dhe nxjerrjen e dokumentave zyrtare në gjuhën dhe shkrimin e tyre përkatës, është e vështirë të pohohet për sigurinë se si në praktikë funksionojnë këto të drejta. Për të ndjekur ndryshimet në praktikën e ushtrimit të të drejtave kolektive të pjesëtarëve të pakicave kombëtare në nivel lokal, është e nevojshme që projektet e ardhshme të parashikojnë **vizita monitoruese në një mostër më të madhe** si në mjediset multietnike ashtu edhe në ato ku anëtarët e pakicave kombëtare dhe pakicat e bashkësive kombëtare nuk janë pjesë e popullatës shumicë (për shembull, për të shqyrtuar mësimin e anëtarëve të pakicave kombëtare për futjen e mundshme të të dhënave të emrit personal në kartat e identitetit në

gjuhën dhe shkrimin e pakicës kombëtare). Për shkak të kufizimeve metodologjike të lartpërmendura, raporti nuk përmban të dhëna për raste specifike të shkeljes së të drejtave të njeriut.

11

AKTET JURIDIKE THEMELORE SI BAZË PËR MBROJTJEN E TË DREJTAVE TË PAKICAVE KOMBËTARE

2

Burimet ligjore në fushën e realizimit dhe mbrojtjes së të drejtave të minoriteteve mund të gjenden si në nivel ndër-kombëtar⁴ ashtu edhe në atë kombëtar. E rëndësishme është të theksohet se e drejta ndërkombëtare u lë shteteve lirinë e plotë të vendimit lidhur me mënyrën se si do të përmbushin detyrimet e tyre ndërkombëtare; Shtetet janë ndërkombëtarisht përgjegjëse vetëm për rezultatin përfundimtar të zbatimit të së drejtës ndërkombëtare brenda sistemeve të tyre ligjore.

2.1. Dokumentet ndërkombëtare

Siç thotë praktika e vendosur e Gjykatës Kushtetuese të Malit të Zi, e drejta ndërkombëtare në fushën e mbrojtjes së të drejtave dhe lirive të minoriteteve **nuk përmban një për-**

⁴ Numërimi i të gjitha burimeve, si dhe dispozitat e tyre më të rëndësishme, mund të jenë objekt praktikisht i një projekti të veçantë, prandaj këtu do të renditen vetëm ato më të rëndësishmet.

kufizim të qartë të termit minoritet dhe nuk ekziston ende një dokument ndërkombëtar i vlefshëm që përcakton përmbajtjen e tij. Për qëllimet e këtij raporti, përdoret përkufizimi i radhës, sipas të cilit pakicat janë “ato kolektivitete që numerikisht janë në pakicë dhe ndryshojnë nga pjesa tjetër e popullsisë për nga karakteristikat e tyre të veçanta, si gjuha, përkatësia kombëtare ose etnike ose origjina, besimi fetarë si dhe karakteristika të ngjashme.”⁵

Në bazë të burimeve relevante ndërkombëtare, të drejtat e pjesëtarëve të pakicave kombëtare dhe pakicave të tjera kombëtare të komuniteteve të tjera mund të sistemohen në këtë mënyrë: 1. e drejta për mbijetesë, 2. e drejta për identitet, 3. e drejta për barazi dhe mosdiskriminim, 4. e drejta për të përdorur gjuhën amtare, 5. të drejta të veçanta në fushën e arsimit, 6. e drejta për të ushqyer kulturën dhe traditën e vet, 7. e drejta për pjesëmarrje efektive në jetën e komunitetit, 8. e drejta për kontakte dhe bashkëpunim ndërkombëtar dhe 9. e drejta për mbrojtje efektive të të drejtave të garantuara.

Mekanizmat për respektimin e të drejtave të sipërpërmendura përfshijnë: a) raportet e kontratave të shteteve për shkallën dhe mënyrën e përmbushjes së detyrimeve në lidhje me mbrojtjen e minoriteteve, të cilat i dorëzohen organeve të posaçme ndërkombëtare monitoruese që mund të konstatojnë shkelje të të drejtave të njeriut; b) raportet e paraqitura nga organizata joqeveritare të specializuara, të cilat ndjekin raportet zyrtare të shteteve (**raportet hije**); c) mosmarrëveshjet para gjykatave ndërkombëtare; d) peticionet e individëve dhe grupeve para organit kompetent ndërkombëtar;⁶ e) mekanizma juridiko-politik dhe mekanizma të tjerë përmes të cilëve kontrollohet gjendja e të drejtave të njeriut në një vend të caktuar dhe ushtrohet presion

⁵ Sipas: Krivokapiq, Dr. Boris, Mbrojtja e Minoriteteve: zhvillimi historik, çështjet themelore dhe mbrojtja në kuadër të OKB-së, Ministria e Serbisë dhe Malit të Zi për të Drejtat e Njeriut dhe Minoriteteve, Instituti për të Drejtën Krahasuese, Gazeta Zyrtare e Serbisë dhe Mali i Zi, Beograd, 2004, faqja. 186

⁶ Për shembull, procedura për peticione individuale të parashikuara nga Protokollin Fakultativ të Paktit për të Drejtat dhe Liritë Civile ose procedura përpara Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut.

politik dhe presion tjetër mbi atë vend, përmes kufizimit të të drejtave të anëtarësimit në organizata ndërkombëtare dhe të ngjashme.⁷

Për nevojë të këtij Raporti, jepen dispozitat specifike të Konventës Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut ("Gazeta Zyrtare e Serbisë dhe Malit të Zi – Traktatet Ndërkombëtare", nr. 9/03 dhe 5/05)⁸

Neni 9

Liria e mendimit, e ndërgjegjes dhe e fesë

Çdokush ka të drejtën e lirisë së mendimit, të ndërgjegjes e të fesë; kjo e drejtë nënkupton lirinë për të ndryshuar fenë ose besimin dhe lirinë, qoftë individualisht ose kolektivisht, publikisht ose privatisht nëpërmjet kultit, mësimdhënies, praktikave dhe kryerjes së riteve.

Liria e shfaqjes së fesë së tij ose besimeve të dikujt nuk mund t'i nënshtrohet kufizimeve të tjera, përveç atyre të parashikuara nga ligji dhe që përbëjnë masa të nevojshme në një shoqëri demokratike në interes të sigurisë publike, për mbrojtjen e rendit publik, të shëndetit ose të moralit ose për mbrojtjen e të drejtave dhe të lirive të tjerëve.."

Neni 1 Protokollit Nr. 12. i konventës:

"Gëzimi i çdo të drejte të parashikuar me ligj duhet të sigurohet pa asnjë diskriminim të bazuar në shkaqe të tilla si seksi, raca, ngjyra, gjuha, feja, mendimet politike ose çdo mendim tjetër, origjina kombëtare ose shoqërore, përkatësia në

⁷ Elemente të praktikës së mirë të identifikuar gjatë zbatimit të projektit të përbashkët BE/SE "Përmirësimi i të drejtave të njeriut dhe mbrojtja e minoriteteve në Evropën Juglindore", Këshilli i Evropës, 2016.

⁸ Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut siguron mbrojtje indirekte të të drejtave të pakicave, duke treguar shkelje të së drejtës për respektimin e jetës private dhe familjare (neni 8), të drejtën për lirinë e shprehjes (neni 10), dhe të drejtën për lirinë e tubimit dhe shoqata (neni 11). Gjithashtu, neni 14 ndalon diskriminimin në bazë të lidhjes me një pakicë kombëtare në gëzimin e të drejtave dhe lirive të garantuara nga Konventa.

një minoritet kombëtar, pasuria, lindja ose çdo situatë tjetër. ”

Askush nuk duhet të diskriminohet nga një autoritet publik për ndonjë nga arsytet e parashikuara në paragrafin 1”.

Në Konventën kuadër për mbrojtjen e pakicave kombëtare dhe raporti shpjegues ("Gazeta Zyrtare Serbi dhe Mali i Zi – Marrëveshjet Ndërkombëtare", nr. 6/98) jepet si më poshtë

“Neni 4”

Palët angazhohen t’ju garantojnë personave që iu përkasin pakicave kombëtare të drejtën e barazisë para ligjit dhe të mbrojtjes së barabartë nga ligji. Lidhur me këtë, do të ndalohet çdo diskriminim bazuar në përkatësinë në një pakicë kombëtare.

Palët angazhohen që të miratojnë, kurdoherë që është e nevojshme, masa të përshtatshme me qëllim që të nxisin, në të gjitha sferat e jetës ekonomike, shoqërore, politike dhe kulturore, barazi të plotë dhe efektive ndërmjet personave që i përkasin një pakice kombëtare dhe atyre që i përkasin shumicës. Lidhur me këtë, ata do të marrin parasysht në mënyrën e duhur kushtet e veçanta të personave që u përkasin pakicave kombëtare.

Neni 5

Palët angazhohen të nxisin kushtet e nevojshme për personat që iu përkasin pakicave kombëtare për të ruajtur dhe zhvilluar kulturën e tyre, dhe për të ruajtur elementet themelore të këtij identiteti, konkretisht besimin fetar, gjuhën, traditat dhe trashëgiminë kulturore.

Pa cënuar masat e marra për realizimin e politikës së tyre të integritetit të përgjithshëm, Palët nuk do të ndërmarrin politika apo praktika që synojnë në

asimilimin e personave që iu përkasin pakicave kombëtare kundër vullnetit të tyre dhe do të mbrojnë këta persona nga çdo akt që synon një asimilim i tillë.”

Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose Minoritare ("Gazeta Zyrtare Serbia dhe Mali i Zi – Marreveshje ndërkombëtare, nr. 18/05) ofron definimin e pakicave rajonale:⁹

“Neni 1

Përkufizimet

Për qëllimet e kësaj Karte:

a) “gjuhë rajonale ose e pakicës” nënkupton gjuhët që janë:

(i) përdorë në mënyrë tradicionale brenda një territori të caktuar të një shteti nga shtetasit e atij shteti, të cilët e formojnë një grup numerikisht më të vogël se pjesa tjetër e popullsisë së shtetit; dhe
(ii) të ndryshme nga gjuha (gjuhët) zyrtare të atij shteti; nuk i përfshinë as dialektet e gjuhës (gjuhëve) zyrtare të shtetit dhe as gjuhët e shtegtarëve;

b) “ territori në të cilin përdoret gjuha rajonale apo e pakicës” nënkupton zonën gjeografike në të cilën gjuha në fjalë është mënyra e shprehjes së një numri të njerëzve, që justifikon marrjen e masave të ndryshme mbrojtëse dhe mbështetëse të parashikuara në këtë Kartë;

c) “gjuhët jo-territoriale” nënkupton gjuhët e përdorura nga shtetasit e shtetit, të cilat ndryshojnë nga gjuha ose gjuhët e përdorura nga pjesa tjetër e popullsisë së shtetit, por që ndonëse të përdorura në mënyrë tradicionale brenda

⁹ Ligji rreth ratifikimit(Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose Minoritare, Mali i Zi konstatoi se e njëjta gjë vlen edhe për përdorimin e gjuhës shqipe dhe rome..

territorit të atij shteti nuk mund të identifikohen me një vend të caktuar.

*Neni 2
Angazhimet*

Secila palë angazhohet t'i zbatojë dispozitat e Pjesës II për të gjitha gjuhët rajonale ose të pakicës, të cilat fliten brenda territorit të saj dhe të cilat janë në pajtueshmëri me përkufizimin në nenin I

Për çdo gjuhë të saktësuar në kohën e ratifikimit, të pranimit ose të miratimit, në përputhje me nenin 3, secila palë angazhohet të zbatojë një minimum prej tridhjetë e pesë paragrafëve ose nën paragrafëve të zgjedhur nga dispozitat e Pjesës III të Kartës, përfshirë së paku tre të zgjedhur prej nenit 8 dhe 12, dhe një prej nenit 9, 10, 11 dhe 13.¹⁰

2.2. Kuadri ligjor kombëtar

Kur bëhet fjalë për kornizën ligjore për mbrojtjen e të drejtave të pakicave në Mal të Zi, ajo është e standardizuar në dy nivele të veçanta, por në thelb të lidhura dhe të kushtëzuara - Kushtetuta, ligjet dhe aktet nënligjore.

2.2.1. Kushtetuta e Malit të Zi

Kushtetuta e Malit të Zi garanton të drejtat individuale dhe kolektive për anëtarët e pakicave kombëtare. Duke ushtruar të drejtat kolektive, anëtarët e pakicave kombëtare drejtpërdrejt ose nëpërmjet përfaqësuesve të tyre marrin pjesë në procesin e vendimmarrjes ose vendosin për çështje që lidhen me pozitën dhe të drejtat e tyre. Pakicave kombëtare u ga-

¹⁰ Në vitin 2016, Mali i Zi përgatiti Raportin e Katërt për Zbatimin e Kartës Evropiane për Gjuhët Rajonale dhe të Minoriteteve, ndërsa në shtator 2017, Komiteti i Ekspertëve paraqiti rekomandime për zbatimin më efikas të rekomandimeve të Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës lidhur me Karta në lidhje me Malin e Zi.

rantohet e drejta e vetëqeverisjes në fushën e kulturës dhe në këtë kuptim mund të themelojnë këshilla kombëtare, si dhe institucione të veçanta kulturore, të cilat janë të pavarura në punën e tyre, ndërsa shteti mund të marrë pjesë në financimin e tyre.

KUSHETUTËN E MALIT TË ZI (“Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, numër 1/07, 38/13):

Ustav Crne Gore (“Službeni list Crne Gore”, br. 1/07, 38/13):

“Neni 1, paragrafi 1

Ndalohet çdo diskriminim i drejtpërdrejtë ose i tërthortë, në çfarëdo baze.

Neni 13 paragrafi 1 edhe 3

Gjuha zyrtare në Mal të Zi është gjuha malazeze. Alfabeti cirilik dhe alfabeti latin janë me të drejta të barabarta. Në përdorim zyrtar janë edhe gjuha serbe, boshnjake, shqipe dhe kroate

Neni 16, paragrafi 1 edhe 2

Me ligj, në pajtim me Kushtetutën, rregullohen: mënyra e realizimit të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, kur kjo është e domosdoshme për realizimin e tyre; mënyra e realizimit të të drejtave të veçanta të pakicave;

Neni 17, paragrafi. 1 edhe 2

Të drejtat dhe liritë realizohen në bazë të Kushtetutës dhe marrëveshjeve ndërkombëtare të ratifikuara. Të gjithë janë të barabartë para ligjit, pavarësisht nga çdo dallim ose karakteristikë personale.

5 TË DRETAT E VEÇANTA TË PAKICAVE

Mbrojtja e identitetit

Neni 79

Pjesëtarëve të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale u garantohen të drejtat dhe liritë, të cilat mund të përdoren individualisht dhe në bashkësi me të tjerët:

- 1. në shprehjen, ruajtjen, zhvillimin dhe manifestimin publik të veçantisë nacionale, etnike, kulturore dhe fetare;*
- 2. në zgjedhjen, përdorimin dhe të shfaqurit publikisht të simboleve kombëtare dhe kremtimin e festave kombëtare;*
- 3. në përdorimin e gjuhës dhe të alfabetit të vet në përdorim privat, publik dhe zyrtar;*
- 4. 15*
- 5. në arsimimin në gjuhën dhe alfabetin e vet në institucionet shtetërore dhe që programet mësimore të përfshijnë edhe historinë dhe kulturën e pjesëtarëve të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave;*
- 6. që në mjediset me pjesëmarrje të konsiderueshme në popullatë organet e vetëqeverisjes lokale, organet shtetërore dhe gjyqësore të udhëheqin procesin edhe në gjuhën e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave;*
- 7. që të formojnë shoqatat arsimore, kulturore dhe fetare me ndihmën materiale të shtetit;*
- 8. që emrin dhe mbiemrin e vet ta regjistrojnë dhe ta përdorin në gjuhën dhe alfabetin e vet në dokumentet zyrtare;*

9. që në mjediset me pjesëmarrje të konsiderueshme në popullatë emërimet tradicionale lokale, emrat e rrugëve dhe të lagjeve, si dhe shenjat topografike të jenë të shkruara edhe në gjuhën e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave;
10. në përfaqësimin autentik në Kuvendin e Malit të Zi dhe kuvendet e njësisive të vetëqeverisjes lokale në të cilat përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të popullatës, sipas parimit të aksionit afirmativ;
11. në përfaqësimin proporcional në shërbimet publike, organet e pushtetit shtetëror dhe vetëqeverisjes lokale;
12. në informimin në gjuhën e vet;
13. që të vendosin dhe mbajnë kontakte me qytetarët dhe shoqatat jashtë Malit të Zi me të cilat kanë prejardhje të përbashkët nacionale dhe etnike, trashëgimi kulturore-historike, si dhe bindje fetare;
14. në formimin e këshillit për mbrojtjen dhe avancimin e të drejtave të veçanta.

Ndalimi i asimilimit

Neni 80

Mbrojtësi i të Drejtave dhe i Lirive të Njeriut në Malin e Zi është organ sovran dhe i pavarur që ndërmer masat për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut. Mbrojtësi i të Drejtave dhe Lirive të Njeriut e kryen funksionin në bazë të Kushtetutës, ligjit dhe kontratave ndërkombëtare të ratifikuara, duke u përmbajtur parimit të drejtësisë dhe të paanësisë. Mbrojtësi i të Drejtave dhe Lirive të Njeriut emërohet në kohën prej gjashtë vjetësh dhe mund të shkarkohet në rastet e parapara me ligj."

2.2.2. Legjislacioni

Ligji për të drejtat dhe liritë e pakicave rregullon mënyrën e sigurimit dhe ushtrimit të të drejtave në bazë të shtetësisë, në përputhje me aktet ndërkombëtare dhe me rregullat përgjithësisht të pranura të së drejtës ndërkombëtare.¹¹

Ligji miratoi një **qasje të hapur për përcaktimin e identiteteve të pakicave**, e cila në përgjithësi mund të nënkuptohet nën termin pakicë kombëtare, sipas të cilit njerëzit pakicë dhe komuniteti kombëtar i pakicës janë “*grupi i shtetasve të Malit të Zi, numerikisht më i vogël nga popullata mbizotëruese, që ka karakteristika të përbashkëta etnike, fetare dhe gjuhësore, të ndryshme nga popullata tjetër, historikisht i lidhur me Malin e Zi dhe është i motivuar me dëshirën që të shprehë dhe të ruajë identitetin nacional, etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar.*”

LIGJI MBI TË DREJTAT DHE LIRITË E POPUJVE PAKICË Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi, br. 31/06 i Gazeta Zyrtare e Malit të Zi“ nr. 38/07, 2/11 i 31/17):

Neni 5

Popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre, krahas të drejtave të parapara me rregullat ndërkombëtare të pranura në përgjithësi dhe kontratave ndërkombëtare të ratifikuara, me këtë ligj u sigurohen të drejta të plota të cilat nuk mund të jenë më pak se të arriturat, në të njëjtat kushte dhe kanë si qëllim sigurimin e barazisë së tyre reale me shtetasit e tjerë.

II. TË DREJTAT DHE LIRITË E POPUJVE PAKICË DHE KOMUNITETEVE TË TJERA NACIONALE TË PAKICAVE DHE TË PJESËTARËVE TË TYRE

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale e pjesëtarët e tyre kanë të drejtën e shprehjes, të ruajtjes, të zhvillimit, të transmetimit dhe deklarimit publik të identitetit nacional, etnik, kulturor, fetar dhe gjuhësor, si pjesë të traditës së tyre.

Neni 22 a

Përfaqësimi autentik i popullit pakicë, gjuha e të cilit është në përdorim zyrtar në Mal të Zi dhe e komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në Kuvendin e Malit të Zi dhe kuvendet e njësisive të vetëqeverisjes lokale në të cilat ata përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të popullatës, sigurohet sipas parimit të aksionit afirmativ, në pajtim me legjislacionin zgjedhor.”

Ligji për zgjedhjen e këshilltarëve dhe deputetëve (“Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi”, nr. 4/98, 17/98, 14/00, 9/01, 41/02, 46/02 dhe 48/06 dhe “Gazeta Zyrtare e Malit të Zi”, Nr. 46/11, 14/14, 47/2014 - Vendimi i SHBA,-së 12/2016 - Vendimi i SHBA-se, 60/2017 - Vendimi i SHBA-se, 10/2018 - Vendimi i SHBA-se dhe 109/2020 - Vendimi i SHBA.) thekson sa vijon:“ Emri, përcaktimi dhe shpallja e listës zgjedhore“

Neni 43. faqja. 1., 2. dhe 3.

(1) Lista zgjedhore për zgjedhjen e këshilltarëve, përkatësisht përfaqësuesve, mund të vendoset nëse e mbështesin me nënshkrime të paktën 0,8% e zgjedhësve nga numri i zgjedhësve në njësinë zgjedhore, duke llogaritur sipas të dhënave për numrin e zgjedhësve nga zgjedhjet. që i parapriu vendimit për shpalljen e zgjedhjeve, pavarësisht nëse bëhet fjalë për zgjedhjet për president të Malit të Zi apo për zgjedhjet për kuvend.

(2) Perjashtim nga paragrafi 1 i këtij neni, për partitë politike ose grupet e votuesve që përfaqësojnë një popull pakicë ose një komunitet

kombëtar pakicë, lista zgjedhore për zgjedhjen e këshilltarëve mund të vendoset nëse mbështetet me nënshkrimin e së paku 150 zgjedhësve, e thënë ndryshe për zgjedhjen e përfaqësuesve mund të konstatohet nëse mbështetet me nënshkrim të së paku 1.000 votues dhe ushtron të drejtën nga neni 94 paragrafi 2 i këtij ligji. Në komunat ku në zgjedhjet e mëparshme mandati i këshilltarit ishte i barabartë ose më pak se 150 vota, lista zgjedhore për zgjedhjen e këshilltarëve mund të vendoset nëse numri i zgjedhësve që e mbështetin me nënshkrimin e tyre është një më pak se numri i votave në zgjedhjet e mëparshme për një mandat këshilltar ish-in të vlefshme për kuvendin komunal përkatës.

(3) Lista zgjedhore për zgjedhjen e deputetëve, që përfaqësojnë një popull pakicë ose një komunitet kombëtar pakicë me pjesëmarrje deri në 2% në popullsinë e përgjithshme të Malit të Zi, sipas rezultateve të regjistrimit të fundit, mund të vendoset nëse e mbështetin të paktën 300 votues me nënshkrimet e tyre

Ndarja e mandateve

Neni 94. faqja 1.dhei 2.

Në shpërndarjen e mandateve marrin pjesë listat zgjedhore që kanë marrë të paktën 3% të numrit të përgjithshëm të votave të vlefshme në njësinë zgjedhore.

Përfundimisht nga paragrafi 1 i këtij neni: 1); listat zgjedhore për zgjedhjen e përfaqësuesve të një kombi të caktuar pakicë ose të bashkësisë kombëtare pakicë, të shënuara në aplikimin zgjedhor ose në emrin e listës zgjedhore, në rast se asnjëri prej tyre nuk e plotëson kushtin nga paragrafi 1 i këtij neni, dhe individualisht marrin

të paktën 0.7% të votave të vlefshme, fitojnë të drejtën e pjesëmarrjes në shpërndarjen e mandateve si listë zgjedhore kolektive njëshe me numrin total të votave të vlefshme të marra, me faktin se për llogaritjen e mandateve shtohet se siguron që fitimi i deri në tre mandate do të njihet.

2) në rast se asnjëra nga listat zgjedhore për zgjedhjen e përfaqësuesve të popullit Kroat në Mal të Zi nuk i plotëson kushtet nga paragrafi 1 i këtij neni dhe pika 1 e këtij paragrafi, më e suksesshmja prej tyre, me të paktën 0,35% të vlerës së vlefshme. voton, fiton të drejtën e një mandati parlamentar;

3) listat zgjedhore për zgjedhjen e këshilltarëve të anëtarëve të një kombi të caktuar pakicë ose të bashkësisë kombëtare pakicë, të shënuara në aplikimin zgjedhor ose në emrin e listës zgjedhore, në rast se asnjëri prej tyre nuk e plotëson kushtin nga paragrafi 1 i këtij neni, fitojnë të drejtën për të marrë pjesë në ndarjen e mandateve individualisht, me numrin e votave të vlefshme të fituara.

Ligji për përzgjedhjen, përdorimin dhe shfaqjen publike të simboleve kombëtare ¹² rregullon të drejtën e zgjedhjes së lirë, përdorimit dhe shfaqjes publike të simboleve kombëtare të pjesëtarëve të kombeve pakicë dhe të bashkësive të tjera kombëtare pakicë. Sipas nenit 7 të ligjit të lartpërmendur, flamuri mund të vendoset gjatë tubimeve politike, shkencore, kulturore, artistike dhe sportive të organizuara nga këshillat, shoqatat, partitë politike dhe fizike por kjo dispozitë materialo-juridike nuk shoqërohet me dispozitë penale për trajtimin e kundërt të kësaj. Nga gjashtë këshillat kombëtare të popujve pakicë, tre deri më tani kanë ushtruar të drejtën e tyre ligjore për të përcaktuar simbolet e tyre kombëtare dhe festën e tyre kombëtare.

¹² ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi", nr. 003/20 nga 23.01.2020)

Me ligj ne veteqeverisjen lokale¹³ rregullohet kryerja e detyrave të vetëqeverisjes lokale nga qytetarët dhe organet e vetëqeverisjes lokale. Në kryerjen e detyrave të tyre, vetëqeverisjet lokale sigurojnë mbrojtje të barabartë të të drejtave dhe interesave të bazuara në ligj të banorëve vendas, personave juridikë dhe subjekteve të tjera, në përputhje me ligjin.

Neni 1.

Komuna ofron kushte për mbrojtjen dhe përmirësimin e të drejtave të pakicave dhe barazisë gjinore, në përputhje me Kushtetutën, ligjin dhe marrëveshjet e konfirmuara ndërkombëtare.

Neni 95

. Një zyrtar vendor, d.m.th., një punonjës nuk mund të diskriminojë qytetarët në kryerjen e detyrave të tyre në bazë të: racës, ngjyrës së lëkurës, përkatësisë kombëtare, origjinës sociale ose etnike, lidhjes me një komb pakicë ose komunitet kombëtar pakicë, gjuhën, fenë ose besimin, opinionin politik ose tjetër, gjinia, ndryshimi i gjinisë, identiteti gjinor, orientimi seksual dhe/ose karakteristikat ndërseksuale, gjendja shëndetësore, paaftësia, mosha, statusi pasuror, statusi martesor ose familjar, anëtarësimi në grup ose supozimi i anëtarësimit në grup, partia politike, tregtia sindikatë ose organizatë tjetër, si dhe në bazë të karakteristikave të tjera personale

Legjislacioni malazez ka edhe një mekanizëm tjetër shtesë për mbrojtjen e pakicave, i cili përfshin përfshirjen në legjislacionin penal të veprave penale përkatëse të kryera në baza etnike, kombëtare, fetare dhe të ngjashme. Kodi Penal i Malit të Zi¹⁴ inkriminon çdo shkelje të barazisë

¹³ ("Gayeta Zyrtare e Reoubkikes se Malit të Zi", nr. 2/2018, 34/2019 i 38/2020)

¹⁴ ("Gayeta Zurtare e Republikës se Malit Të Zi", nr 70/2003, 13/2004 - .

së qytetarëve në bazë të përkatësisë së tyre kombëtare ose përkatësisë në një grup etnik, race ose feje ose mungesë të përkatësisë, mendimit politik ose tjetër, gjinisë, gjuhës, arsimit, statusit social, origjinës sociale ose të tjera si dhe karakteristika personale, përkatësisht: 1.Shkelja e të drejtës së përdorimit të gjuhës dhe të shkrimit – Neni 158

2.Shkelja e barazisë – Neni 159

3.Cenimi i lirisë së shprehjes së përkatësisë kombëtare ose etnike – Neni 160

4.Shkelja e lirisë së fesë dhe riteve fetare – Neni 161

5. Dëmtimi i reputacionit të popujve, popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera kombëtare pakicë -

Neni 199

6.Nxitja e urrejtjes kombëtare, racore dhe fetare - Neni 370

7. Diskriminimi racor dhe të tjera - Neni 443.

2.2.3. Aktet nenligjore

Në bazë të dispozitave të Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave, Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave 15krijoi RREGULLAT PËR ZGJEDHJEN E ANËTARËVE TË KËSHILLIT TË POPULLIT PAKICË OSE TË KOMUNITETIT TË PAKICAVE TË TJERA NACIONALE.¹⁶ Ky dokument është publikuar në Gazetën Zyrtare të Malit të Zi (numër 01-023-1714/17) më 20 shtator 2017.:

i 47/2006 i "Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi", nr. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 -ligji 40/2013, 5/2013 - data, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. ligji 44/2017, 49/2018 i 3/2020)

15 Emri i ministrisë përgjegjëse për çështjet gjyqësore në mandatin e mëparshëm, të 41-të të Qeverisë së Malit të Zi.

16 Nuk ka asnjë model uniform për zgjedhjen e anëtarëve të Këshillit të Përfaqësuesve të Minoriteteve në rajon dhe as nuk është arritur një konsensus i tillë në nivel të shteteve anëtare të Këshillit të Evropës.

Anëtarët e Këshillit

Neni 2

Këshillin e përbëjnë anëtarët sipas funksionit, në bazë të nenit 33 paragrafi 5 i Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave (në tekstin e mëtejshëm: anëtarët sipas funksionit), dhe anëtarët e zgjedhur në kuvendin elektoral të popullit pakicë ose të komunitetit të pakicës nacionale të tjetër.

Mënyra e përcaktimit të numrit të anëtarëve të Këshillit

Neni 3

Anëtarët e Këshillit në bazë të funksionit përbëjnë më së shumti gjysmën e numrit të përgjithshëm të anëtarëve të Këshillit. Numri i përgjithshëm i anëtarëve të Këshilli nuk mund të jetë më i madh se dyfishi i numrit të anëtarëve në bazë të funksionit, përveç nëse ky numër është më i vogël se minimumi i paraparë me nenin 33 paragrafi 4 i Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave

Thirrja për pjesëmarrje në kuvendin elektoral

Neni 6

Thirrjen për paraqitje të pjesëtarëve të popullit pakicë ose të komunitetit të pakicave të tjera nacionale për pjesëmarrje në kuvendin elektoral për zgjedhjen e anëtarëve të Këshillit, Ministria e publikon në media.

Elektorët

Neni 7

Të drejtën për të qenë elektor e ka çdo qytetar i rritur, i cili deklarohet si pjesëtar i popullit pakicë

ose i komunitetit të pakicave të tjera nacionale dhe kandidaturën e tij e përkrahin me nënshkrimin e vet:

- *30 pjesëtarë të popullit pakicë ose të komunitetit të pakicave të tjera nacionale, të cilit i përket, me të drejtë votimi, nëse ky popull pakicë ose komunitet i pakicave tjera nacionale në numrin e përgjithshëm të banorëve nuk i tejkalon 3%, sipas rezultateve të regjistrimit të fundit të popullsisë;*
- *60 pjesëtarë të popullit pakicë ose të komunitetit të pakicave të tjera nacionale, të cilit i përket, me të drejtë votimi, nëse ky popull pakicë ose komunitet i pakicave tjera nacionale në numrin e përgjithshëm të banorëve përbën 3% deri 6%, sipas rezultateve të regjistrimit të fundit të popullsisë;*
- *100 pjesëtarë të popullit pakicë ose të komunitetit të pakicave të tjera nacionale, të cilit i përket, me të drejtë votimi, nëse ky popull pakicë ose komunitet i pakicave tjera nacionale në numrin e përgjithshëm të banorëve tejkalon 6%, sipas rezultateve të regjistrimit të fundit të popullsisë.*

Pjesëtari i popullit pakicë ose komunitetit të pakicave të tjera nacionale, duke plotësuar dhe nënshkruar, mund të përkrahë vetëm një elektor.

Kandidimi

Neni 15

Të drejtën e zgjedhje për anëtar të Këshillit e ka secili anëtar i kuvendit elektorale i cili kandidimin e vet ia parashtron komisionit për verifikime, të cilin kuvendi zgjedhor e emëron në fillim të seancës së vet. Komisioni për verikime përpilon listën e kandidatëve për anëtarë të Këshillit. Renditja e

kandidatëve në listë konstatohet sipas rendit alfabetik të mbiemrave të kandidatëve.

Në bazë të nenit 36, paragrafi 9 i Ligjit mbi të Drejtat dhe Liritë e Pakicave (“Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi”, nr. 31/06, 51/06 dhe 38/07 dhe “Gazeta Zyrtare e Malit të Zi”, nr. 2/11 dhe 31/17) Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe Minoriteteve e ka miratuar atë RREGULLORE

PËR METODIN E VLERËSIMIT TË PROJEKTEVE TË CILAT FINANCOHEN NGA FONDI PËR MBROJTJEN DHE REALIZIMIN E TË DREJTAVE TË PAKICAVE:

Objekti

Neni 1

Kjo Rregullore përcakton mënyrën e vlerësimit të projekteve sipas kriterëve për ndarjen e mjeteve për financimin e projekteve për mbështetjen e aktiviteteve të rëndësishme për ruajtjen dhe zhvillimin e veçorive kombëtare ose etnike të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera kombëtare minoritare dhe pjesëtarëve të tyre në fushën e identitetit kombëtar, kulturor, gjuhësor dhe fetar, përmbajtjen dhe pamjen e formularit për dorëzimin e projekti dhe formularit për vlerësimin e projekteve, si edhe dokumentacion të nevojshëm që vërteton përmbushjen e kriterëve dhe kushteve të përcaktuara për pjesëmarrje në thirrjen publike për ndarjen e mjeteve (në tekstin e mëtejshëm: thirrje publike).

- Këshilli Kombëtar i Shqiptarëve në Malin e Zi ka vendosur të përdorë flamurin kombëtar shqiptar – një shqiponjë të zezë dykrenare me sfond të kuq. Si stemë do të ketë shqiponjën e zezë dykrenare mbi të cilën është përkrenarja e heroit kombëtar, Gjergj Kastriot Skënderbeut si dhe himnin “Rreth flamurit të përbashkuar”. 28 Nëntori – Dita e Flamurit Kombëtar – është caktuar si Dita e Festës Kombëtare të

- Këshilli Kombëtar Kroat në Mal të Zi vendosi që anëtarët e kombit kroat në Mal të Zi mund të përdorin flamurin dhe stemën e Republikës së Kroacisë, si dhe himnin kroat (“Ljepa naša domovino”). 13 janari – dita e bartjes së relikteve të Shën Tripunit në Kotorr (Karike) – u përcaktua si festë kombëtare e pjesëtarëve të popullit kroat në Mal të Zi.
- Këshilli i Romëve në Mal të Zi vendosi që anëtarët e komunitetit Rom të mund të përdorin flamurin Romë blu-jeshile me pikën rome dhe si himn këngën Delem, ðelem (“Shkova, shkova”), e cila u pranua nga Kongresi Botëror i Romëve në 1971, që përdor një rrotë të kuqe si stemë. 8 Prilli - Dita Botërore e Romëve, e shpallur në Kongresin Botëror të Romëve në vitin 1971, është caktuar si festa kombëtare e romëve në Mal të Zi.

2.2.2.4. Stratejia e pakicave politike 2019-2023¹⁷

Me qëllim të ruajtjes së pasurisë multikulturore dhe përmirësimit të mëtejshëm të kushteve të jetesës së popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera kombëtare pakicë në Mal të Zi, Qeveria e Malit të Zi në seancën e 128-të të datës 07.04.2019. miratoi **Strategjinë e Politikave të Minoriteteve 2019-2023**,¹⁸ me Planin e Veprimit shoqërues për 2019 -

¹⁷[http://www.minmanj.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=383272&rType=2&file=Strategjia%20manjinske%20politike%202019-2023%20\(pdf\).pdf](http://www.minmanj.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=383272&rType=2&file=Strategjia%20manjinske%20politike%202019-2023%20(pdf).pdf)

¹⁸ Sipas nenit 7 të Ligjit për të drejtat dhe liritë e pakicave, Strategjia e Politikës së Minoriteteve është akt planifikues me të cilin Qeveria e Malit të Zi përcakton masat për zbatimin e këtij ligji dhe përmirësimin e kushteve të jetesës së pakicave, përmirësimin e masave dhe aktivitetet, si dhe integrimin sa më të madh të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera kombëtare pakicë në shoqërinë malazeze..

2020. Strategjia i referohet pesë fushave kryesore: 1. Arsimi
2. Punësimi 3. Kultura dhe identiteti 4. Pjesëmarrja politike
5. Masat specifike..

Strategjia parashikon mekanizma të ndryshëm vlerësimi që përfshijnë raportimin, kërkimin dhe regjistrimin statistikor, hulumtimin empirik, aspektin normativo-juridik të harmonizimit të legjislacionit kombëtar me standardet ndërkombëtare, analizën krahasuese të situatës në lidhje me fazën fillestare të zbatimit, pjesëmarrjen e publikut ekspert. në vlerësimin e masave të zbatuara etj.

KUADRI INSTITUCIONAL

3

Në Mal të Zi me realizimin, mbrojtjen dhe përmirësimin e të drejtave dhe pozitës së minoriteteve merren disa institucione shumë të rëndësishme, si: Ministria e Drejtësisë, të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave, Komiteti për të Drejtat dhe Liritë e Njeriut (i themeluar si trup i përhershëm punues në Parlamentin e Malit të Zi), Mbrojtësi i të drejtave dhe lirive të njeriut, i cili funksionon si institucion i pavarur dhe i pavarur, këshillat e pakicave dhe komuniteteve të tjera kombëtare pakicë, Fondi për Mbrojtjen dhe Realizimin e të Drejtave të Pakicave, Qendra për Ruajtjen dhe Zhvillimi i Kulturës së Minoriteteve (QRZHKM). Në këtë pjesë do të analizohen normat e sistemit juridik që kanë të bëjnë me këshillat kombëtarë, Fondin për Mbrojtjen dhe Realizimin e të Drejtave të Minoriteteve dhe QRZHKM, ndërsa për rëndësinë e këtij institucioni në sistem, pjesa që ka të bëjë me Mbrojtësin për të Drejtat dhe Liritë e Njeriut është paraqitur veçmas në këtë seksion Raportimi.

3.1. Këshillat Kombëtare

Një rol të rëndësishëm në realizimin e të drejtave të pakicave kombëtare për përdorimin zyrtar të gjuhës dhe shkrimit luajnë këshillat kombëtare, themelimi, financimi dhe funksionimi i të cilave rregullohen me Kushtetutë dhe ligj.

Kushtetuta e Malit të Zi, neni 79, garanton pjesëtarëve të

popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale u garantohen të drejtat dhe liritë, të cilat mund të përdoren individualisht dhe në bashkësi me të tjerët., *inter alia* i në formimin e këshillit për mbrojtjen dhe avancimin e të drejtave të veçanta (Paragrafi 1, pika 13). Populli pakicë ose komuniteti tjetër i pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre, me qëllim që të ruajnë identitetin e përgjithshëm nacional dhe që të avancojnë liritë dhe të drejtat, mund të themelojnë Këshillin e këtij populli pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale Populli pakicë ose komunitetet e tjera të pakicave nacionale mund të themelojë vetëm një Këshill. Këshilli i popullit pakicë ose i komuniteteve të tjera të pakicave nacionale emërohet në periudhën prej katër vjet.

Ligji për të drejtat dhe liritë e pakicave parashikon që fondet për financimin e këshillit të një kombi pakicë ose të komunitetit tjetër kombëtar pakicë sigurohen në Buxhetin e Malit të Zi në shumën prej së paku 0.05% të buxhetit aktual, i cili në nivel vjetor. 100,000 euro për Këshillin, ose 8,333.33 në muaj. Aktualisht ekzistojnë gjashtë (6) këshilla kombëtare në sistemin juridik të Malit të Zi:

- Në bazë të nenit 34 të Ligjit për të drejtat dhe liritë e pakicave dhe Rregulloren për formën dhe mënyrën e mbajtjes së evidencës së këshillave, Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe Pakicave, me Vendimin nr. 01-023-1114/17-20. e datës 20 qershor viti 2018, hyri **në Këshillin Kombëtar të Shqiptarëve në Mal të Zi në Procesverbalin e Keshillave**

- Bazuar në nenin 34 të Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave (Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi, Nr. 031/06, 051/06, 038/07, Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, Nr. 002/11, 008/11 dhe 031/17 dhe Urdhëresa për formën dhe mënyrën e mbajtjes së evidencës së këshillit (Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, nr. 37/08, Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe Pakicave, me Vendimin nr. 01-023-201/18-2 dt. 26 shkurt 2018, në Procesverbalet e Këshillit nën regjistrin me numër rendor 17 nga **Këshilli Kombëtar Serb i Malit të Zi.**

- Bazuar në nenin 34 të Ligjit për të drejtat dhe liritë e

pakicave (Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi nr. 031/06, 051/06, 038/07, Gazeta Zyrtare e Malit të Zi nr. 002/11, 008/11 dhe 031/17 dhe Urdhëresa për formën dhe mënyrën e mbajtjes së evidencës së këshillit (Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, nr. 37/08, Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe Pakicave, me Vendimin Nr. 01-023-920/17-2, datë 06.09.2017, në Procesverbalin e këshillit me numër rendor 14 hyri në **Këshillin e Romëve**. -Bazuar në nenin 34 të Ligjit për të drejtat dhe liritë e pakicave (Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, Nr. 031/06, 051/06, 038/07, Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, Nr. 002/11, 008/11 dhe 031/17 dhe Rregullorja për formën dhe mënyrën e mbajtjes së evidencës së këshillit, Ministria për të Drejtat e Njeriut dhe të Pakicave, me Vendimin Nr. 01-023-578/17-13 të datës 6 shtator 2017, ka hyrë në **Këshillin Kroat në Mal të Zi** në Procesverbalet e Këshillit nën numri serial 13.

-Bazuar në nenin 34 të Ligjit për të drejtat dhe liritë e pakicave (Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi, Nr. 031/06, 051/06, 038/07, Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, Nr. 002/11, 008/11 dhe 031/17 dhe Urdhëresa për formën dhe mënyrën e mbajtjes së evidencës së këshillit (Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, nr. 37/08, Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave, me Vendimin Nr. 01-023-697/17-20 dt. Shtator. 27, 2017, në Procesverbalet e Këshillit nën është regjistruar nga **Këshilli Boshnjak në Mal të Zi me numër rendor 15**.

-Bazuar në nenin 34 të Ligjit për të drejtat dhe liritë e pakicave (Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi, Nr. 031/06, 051/06, 038/07, Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, Nr. 002/11, 008/11 dhe 031/17 dhe Urdhëresa për formën dhe mënyrën e mbajtjes së evidencës së këshillit (Gazeta Zyrtare e Malit të Zi, nr. 37/08, Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave, me Vendimin nr. 01-023-1135/17-06 të datës 12. /12/2017, në Procesverbalet e Këshillit me numrin e rregullt 16 është **Këshilli i Popullit Mysliman në Mal të Zi**.

3.2. Fondi për mbrojtjen dhe realizimin e të drejtave të pakicave

Kuvendi i Malit të Zi, për të mbështetur aktivitetet me rëndësi për ruajtjen dhe zhvillimin e veçantive nacionale, gjegjësisht etnike të popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre në fushën e identitetit nacional, kulturor, gjuhësor dhe fetar, themelon Fondin për Mbrojtjen dhe Realizimin e të Drejtave të Pakicave në këto dhe fusha të tjera (në tekstin e mëtejme: Fondi). Në përputhje me Ligjin për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave, Fondi publikon tenderë publikë me qëllim të mbështetjes së aktiviteteve të rëndësishme për ruajtjen dhe zhvillimin e veçorive kombëtare dhe etnike të popujve pakicë dhe të bashkësive të tjera kombëtare pakicë dhe anëtarëve të tyre në fushën kombëtare, identiteti kulturor, gjuhësor dhe fetar. Të drejtën për të marrë pjesë në konkursin publik për shpërndarjen e mjeteve të këtij neni, e kanë organizatat joqeveritare dhe personat e tjerë juridikë dhe fizikë veprimtaria e të cilëve, gjegjësisht aktivitetet, janë të drejtuara në ruajtjen dhe zhvillimin e veçorive nacionale, gjegjësisht etnike të popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre në fushën e identitetit nacional, etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar.

Në bazë të nenit 36, paragrafi 9 i Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave, Ministria për të Drejtat e Njeriut dhe të Pakicave miratoi Rregullores për metodin e vlerësimit të projekteve të cilat financohen nga Fondi për mbrojtjen dhe realizimin e të drejtave të pakicave i cili përcakton mënyrën e vlerësimit të projekteve sipas kriterëve për shpërndarjen e fondeve për financimin e projekteve për mbështetjen e aktiviteteve të rëndësishme për ruajtjen dhe zhvillimin e veçorive kombëtare dhe etnike të popujve pakicë dhe të bashkësive të tjera kombëtare pakicë. Me vendim të Bordit Drejtues të Fondit (3 shkurt 2020), është shpallur tender publik për shpërndarjen e fondeve për financimin e projekteve në mbështetje të aktiviteteve nga neni 36 paragrafi 1 i Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave për vitin 2020. Gjithsej për vitin 2020 janë pranuar 348 aplikime për projekte, nga të cilat 264 plotësonin kushtet, ndërsa 84 nuk plotësonin kushtet e Konkursit Publik.

3.3. Qendra për Ruajtjen dhe Zhvillimin e Kulturës së Minoriteteve

35

Qeveria e Malit të Zi themeloi Qendrën për Ruajtjen dhe Zhvillimin e Kulturës së Minoriteteve me qëllim të përmirësimit të të drejtave të pakicave në fushën e kulturës dhe me qëllim të afirmimit të multikulturalizmit si një nga vlerat themelore bashkëkohore të Malit të Zi. Qendra realizon promovimin, inkurajimin, ruajtjen dhe zhvillimin e kulturës së pakicave përmes organizimit të ngjarjeve të ndryshme, tryezave të rrumbullakëta, punëtorëve, prezantimeve dhe të ngjashme. Në përputhje me obligimet themelore të Qendrës, aktivitetet kulturore të pakicave të bashkësive kombëtare janë vendosur në qendër të aktiviteteve programore të saj si pjesë përbërëse e trashëgimisë kulturore të Malit të Zi.

Aktivitetet e programit kryesisht ishin të lidhura me promovimin, mbrojtjen dhe përmirësimin e trashëgimisë kulturore të popujve pakicë në Mal të Zi, me qëllim të ndërhyrjes për vlerën dhe rëndësinë e mbrojtjes së të drejtës për identitet kulturor, të drejtën për të marrë pjesë në jetën kulturore, si dhe e drejta për trashëgimi kulturore, si pjesë e të drejtave të përgjithshme të njeriut. Qendra njihet si një aktor i përkushtuar i depërtimit kulturor dhe promovues i pasurisë së diversitetit. Në këtë mënyrë shpalosen dhe prezantohen vlerat e kulturave të minoriteteve, individëve dhe subjekteve të tjera dhe pasurohet diversiteti kulturor i Malit të Zi - rrit nivelin e njohjes së ndërsjellë përmes kulturës, zvogëlon distancën etnike, paragjykimet dhe stereotipet, të cilat sigurisht që çon në një nivel më të lartë të kohezionit social, zbulon dhe prezanton vlerat e kulturave të pakicave, individëve dhe subjekteve të tjera dhe pasuron diversitetin kulturor të Malit të Zi - rrit nivelin e njohjes së ndërsjellë përmes kulturës, zvogëlon distancën etnike, paragjykimet dhe stereotipa, gjë që sigurisht çon në një nivel më të lartë të kohezionit social.

4

MBROJTËSI I TË DREJTAVE DHE LIRIVE TË NJERIUT

Mbrojtësi i të Drejtave dhe Lirive të Njeriut i Malit të Zi (në tekstin e mëtejshëm: Mbrojtësi) është një mekanizëm institucional (kombëtar) për mbrojtjen nga diskriminimi. Mbrojtësi, me pëlqimin e personit të diskriminuar, vepron dhe ndërmerr masa për mbrojtje nga diskriminimi, në pajtim me Ligjin për Mbrojtësin e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut të Malit të Zi dhe me ligjin e veçantë që rregullon ndalimin e diskriminimit. Në veprimet e Mbrojtësit në rastet e diskriminimit nga personat fizik ose juridik, në përputhje me rrethanat zbatohen dispozitat e Ligjit për Mbrojtësin. Në këtë kuptim, Mbrojtësi ka një rol shumë të rëndësishëm në parandalimin dhe parandalimin e diskriminimit ndaj pakicave kombëtare.

4.1. Raporti për punën për vitin 2019 deri ne vitin 2020

Mbrojtësi i të Drejtave dhe Lirive të Njeriut i Malit të Zi (në tekstin e mëtejshëm: Mbrojtësi) është një mekanizëm institucional (kombëtar) për mbrojtjen nga diskriminimi. Mbrojtësi, me pëlqimin e personit të diskriminuar, vepron dhe ndërmerr masa për mbrojtje nga diskriminimi, në pajtim me Ligjin për Mbrojtësin e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut të Malit të Zi dhe me ligjin e veçantë që rregullon ndalimin e diskriminimit.

Në veprimet e Mbrojtësit në rastet e diskriminimit nga personat fizik ose juridik, në përputhje me rrethanat zbatohen dispozitat e Ligjit për Mbrojtësin. Në këtë kuptim, Mbrojtësi ka një rol shumë të rëndësishëm në parandalimin dhe parandalimin e diskriminimit ndaj pakicave kombëtare.

Kur bëhet fjalë për vitin 2020, rastet e përfunduara, në fushën e diskriminimit, ku gjithesej ishin 159, kanë qënë të paraqitura në këtë menyrë: Punë dhe punësim 55; Procedurat para autoriteteve publike 34; Mbrojtja sociale 15; Kujdesi shëndetësor 12; Punët e brendshme dhe veprimet policore 9; Procedurat para autoriteteve gjyqësore 8; Pa fusha dhe baza diskriminimi 7; Qasja në mallra dhe shërbime 4; Diskursi publik/media 4; Sigurimi ipensionit per personat me nevoja personale 4; Marrëdhëniet pronësore juridike 3; Arsimi 2; Gjuha e urrejtjes 2.

Bazat e diskriminimit në rastet e përfunduara në fushën e diskriminimit janë si më poshtë: Raca 4; Përkatësia Kombëtare 19; Origjina sociale ose etnike 3; Lidhja me një komb pakicë ose bashkësi e pakicës kombëtare 2; Feja ose besimi 13; Seksi, ndryshimi i seksit, identiteti gjinor 9; Opinion politik ose mendim tjetër 4; Orientimi seksual dhe/ose karakteristikat ndërseksuale 1; Gjendja shëndetësore 9; Mosha 6; Aftësia e kufizuar 14; Gjendja martesore dhe familjare 2; Përkatësia në një grup ose supozimi i përkatësisë në një grup, parti politike ose organizatë tjetër 24; Karakteristikat e tjera personale 6; Pa arsye për diskriminim 44

Në procedurat para Mbrojtësit në vitin 2020, në punë ishin 19 raste për shkak të diskriminimit në bazë të përkatësisë kombëtare dhe lidhjes me një komb pakicë ose komunitet kombëtar pakicë: zona e punës dhe e punësimit 8; Procedurat para autoriteteve publike 7; Procedurat para autoriteteve gjyqësore 1; Punët e brendshme dhe aksioni policor 2; Diskursi publik / media 1. Nga krahasimi me Raportin e Punës për vitin 2019 del në përfundimin se për sa i përket diskriminimit në bazë të kombësisë dhe lidhjes me një popull minoritar apo një komunitet kombëtar pakicë, ka pasur një tendencë të ngjashme, sepse në atë vit ka pasur 18 raste

në punë dhe përkatësisht në këto fusha: Fusha e punës dhe punësimi 7; Procedurat para autoriteteve gjyqësore 2; Procedurat para autoriteteve publike 4; Kujdesi shëndetësor 1; Marrëdhëniet pasurore - juridike 2; Punët e brendshme dhe veprimi policor 1; Gjuha e urrejtjes 1.

Në raportet e tij vjetore, mbrojtësi vazhdimisht thekson dy fusha prioritare në të cilat nevojiten përpjekje shtesë në drejtim të parandalimit dhe mbrojtjes nga diskriminimi në bazë të kombësisë.

Fusha e parë ka të bëjë me punësimin, duke pasur parasysh se qytetarët tregojnë se diskriminimi është veçanërisht i theksuar në atë fushë.¹⁹ Në dy (2) raste të trajtuara në vitin 2019, është konstatuar diskriminimi në bazë të kombësisë në fushën e punës dhe punësimit, ndaj ka rekomanduar autoritetet publike që të kenë kujdesin e duhur, sistematik dhe afatgjatë për përfaqësimin proporcional duke marrë të dhëna nga autoritetet përgjegjëse për menaxhimin e personelit në procesin e marrjes së një vendimi për përzgjedhjen e kandidatëve dhe zbatimin e masave të veçanta me qëllim të zhvillimit të barazisë së plotë dhe efektive.²⁰

Problem tjetër është përfaqësimi joadekuat i pjesëtarëve të pakicave dhe bashkësive të tjera nacionale pakicë në organet e vetëqeverisjes lokale, ku ajo pakicë ka një pjesëmarrje të konsiderueshme në strukturën e përgjithshme të popullsisë. Nevoja për veprim urgjent, sipas perceptimit të qytetarëve, është e njohur edhe në çështjen e diskriminimit të disidentëve politikë dhe krijimit të mundësive për përfaqësim adekuat politik të të gjitha bashkësive etnike, që vlen veçanërisht për romët. Në këtë kuptim, ndërhyrjet legjislative janë të nevojshme për të krijuar kushte për përfaqësim efektiv të të drejtave të pjesëtarëve të komunitetit rom..²¹

Në lidhje me të drejtën e pjesëmarrjes, dhe krahas rregullimit kushtetues dhe ligjor të së drejtës për përfaqësim proporcional ose autentik, Komiteti i Kombeve të Bashkuara për eliminimin e diskriminimit racor në raportin e tij për Malin e

19 RAPORTI I PUNËS PËR VITIN 2019, Mars 2021, faqja. 254.

20 RAPORTI I PUNËS PËR VITIN 2019, Mars 2021, f.aqja210

21 RAPORTI I PUNËS PËR VITIN 2019, Mars 2021, f.aqja 254

Zi i vitit 2018, shpreh shqetësimin se nuk ka përfaqësim autentik të të gjitha grupeve të pakicave etnike dhe kombëtare (veçanërisht romët dhe egjiptianët) në jetën politike dhe publike në nivel shtetëror dhe lokal, duke përfshirë vendimduke bërë trupa. Gjithashtu, Komiteti është i shqetësuar se kushtet e veçanta të përcaktuara në legjislacionin zgjedhor në lidhje me partitë politike që përfaqësojnë pakicat kombëtare nuk favorizojnë përfaqësimin e romëve dhe egjiptianëve. Komiteti rekomandon që shteti të dyfishojë përpjekjet e tij për të përmirësuar përfaqësimin e të gjitha grupeve të pakicave etnike dhe kombëtare, veçanërisht romëve dhe egjiptianëve në jetën politike dhe publike, duke përfshirë marrjen e masave të veçanta për fuqizimin politik dhe social të romëve dhe egjiptianëve në sektorin publik.²²

4.2. Numri i Ankesës: 01-133/21 Podgoricë, 16.03.2022

Me një letër të hapur të 53 nënshkruesve, e cila është trajtuar si ankesë, këta persona i janë drejtuar Mbrojtësit të të Drejtave dhe Lirive të Njeriut të Malit të Zi, duke propozuar fillimin e procedurës për ndryshime në Ligjin për të drejtat dhe liritë e pakicave, me referencë të veçantë për ndryshimin e dispozitave të nenit 33, paragrafët 5, 7 dhe 8 të Ligjit. Duke kundërshtuar dispozitat e nenit 33 paragrafi 5 të ligjit, kërkuesit deklarojnë **se mënyra e zgjedhjes së anëtarëve të këshillit të një kombi pakicë ose një komuniteti tjetër kombëtar pakicë promovon fuqishëm përkatësinë politike të anëtarëve të këshillit dhe nuk bazohet në zgjedhje**, por mbi funksionin, si dhe se ishte krijuar vetëm për të vendosur kontroll politik mbi punën e këtij organi. Ankesa sqaron se praktika ka treguar se një organ i tillë nuk ka legjitimitet të plotë për të përfaqësuar komunitetin pakicë, por që i kthen këshillat e pakicave kombëtare në një institucion parapartiak që parandalon pluralizmin brenda komunitetit pakicë.²³

22 RAPORTI I PUNËS PËR VITIN 2019, Mars 2020, faqja, 208.

23 <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/600040/savjeti-da-ne-budu-parapoliticke-institucije>

Duke kundërshtuar dispozitën e nenit 33 paragrafi 7 të ligjit, i cili parasheh mënyrën e zgjedhjes së anëtarëve të tjerë të këshillit të një kombi pakicë ose të bashkësisë tjetër kombëtare pakicë, ata theksuan se praktika ka treguar gjithashtu se mënyra e zgjedhjes e përcaktuar në e njëjta nuk është transparente, se është e profilizuar nga fakti se në shumicën e rasteve partitë politike “delegojnë” gjoja “zgjedhësit” e tyre dhe se është bërë e pamundur të jesh anëtar i këshillit për dikë që nuk është anëtar partie që kontrollon Këshillin. Duke theksuar se Këshillat nuk synohen si organ partiak, por si organ përfaqësues i një bashkësie pakice kombëtare, parashtruesit propozojnë ndryshime që do të mundësonin përfaqësimin e anëtarëve në atë mënyrë që ata të zgjidheshin nga të gjitha fushat ku anëtarët e një komuniteti të caktuara pakicë jetojnë në numër të madh, në atë mënyrë që në përputhje me rezultatet e fundit të regjistrimit, përfaqësuesit e këshillit nga vende të ndryshme do të zgjidheshin në asamble të posaçme. Ata propozojnë që numri i tyre të përcaktohet nga përqindja e anëtarëve të komunitetit pakicë me numrin e përgjithshëm të popullsisë së një komune dhe më pas nga pjesëmarrja proporcionale në numrin e përgjithshëm të komunitetit pakicë.

Prandaj, është një problem që buron nga neni 33 i Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave, i cili përcakton se Këshilli i një populli pakicë ose komuniteti tjetër i një pakicë **kombëtare përbëhet nga anëtarë sipas funksionit**: deputetë dhe anëtarë të qeverisë nga radhët përkatëse. pakicë apo bashkësi tjetër pakicë nacionale, kryetarët e komunave, kryetarët e komunave të qytetit, kryetarët e kuvendeve komunale, kryetarët e kuvendeve të komunave të qytetit, kryetarët e partive të përfaqësuar në Kuvend, Kuvend komunal, Kuvend i komunës së qytetit, nga radhët e pakicave përkatëse ose bashkësitë e tjera të pakicave kombëtare.

Këta persona konfirmojnë anëtarësimin e tyre në këshillin e një kombi pakicë ose një bashkësi tjetër pakicë kombëtare me një deklaratë për pranimin e anëtarësimit. Anëtarët e tjerë të këshillit të një kombi pakicë ose të një bashkësie pakice tjetër kombëtare zgjidhen me votim të fshehtë, në asam-

blenë zgjedhore të atij kombi pakicë ose komunitetit tjetër kombëtar pakicë. E drejta për të marrë pjesë në asamblenë zgjedhore i jepet çdo qytetari madhor-pjesëtar i kombit përkatës pakicë ose i bashkësisë së pakicës tjetër kombëtare.

Përkundër faktit se Mbrojtësi nuk ka autoritet të drejtpërdrejtë për të rregulluar modelin e zgjedhjes së anëtarëve të këshillit të një kombi pakicë ose të komunitetit të pakicës tjetër kombëtare, ai gjeti bazën për të vepruar në këtë çështje për shkak të rëndësisë **së institutit të përfaqësimit të kombit pakicë, e cila funksionalizohet nëpërmjet të drejtës për krijimin e këshillave për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të veçanta**. Efektiviteti i punës së këshillit, i cili duhet të jetë partner i plotë dhe i pazëvendësueshëm dhe bashkëkrijues i politikave me interes për pakicat, sipas mbrojtësit, është i pandashëm nga legjitimiteti dhe autoriteti i anëtarëve të tij.

“17. Nga ato te lartëpërmenduar më sipër, rezulton se për sa i përket përbërjes dhe zgjedhjes së anëtarëve të këshillimit/Këshillit etj. përfaqësuesit e pakicave kombëtare, nuk kanë një praktikë apo konsensus uniform që do të siguronte një mënyrë unike ose analoge të zgjedhjes së përfaqësuesve të popujve pakicë dhe të komuniteteve të pakicave të tjera kombëtare në nivel rajonal. Megjithatë, duket se shkallën më të madhe të menjëhershmerisë dhe demokracisë së zgjedhjeve e parashikon modeli serb dhe kroat, ku, siç u përmend më lart, përfaqësuesit e pakicave kombëtare zgjidhen në zgjedhje të drejtpërdrejta ose të tërthorta (përmes Kuvendit Zgjedhor.).

19. Mbrojtësi vë në dukje se parimi i pjesëmarrjes pasqyrohet në deklaratën e të drejtës së secilit për “të marrë pjesë në menaxhimin e çështjeve publike të vendit të tij, drejtpërdrejt ose nëpërmjet përfaqësuesve të zgjedhur lirish”. Ky parim mbështetet në njohjen se “vullneti i popullit është baza e pushtetit shtetëror”. Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe politike i garanton çdo qytetari të drejtën dhe mundësinë për të marrë pjesë në menaxhimin e çështjeve publike pa asnjë dallim

dhe pa kufizime të paarsyeshme, drejtpërdrejt ose nëpërmjet përfaqësuesve të zgjedhur lirisht, si dhe të drejtën për të votuar dhe për t'u zgjedhur në mënyrë të drejtë, zgjedhje periodike me votim të përgjithshëm dhe të barabartë, të cilat duhet të kryhen me votim të fshehtë, në mënyrë që të garantohet shprehja e lirë e vullnetit të zgjedhësit.”

21. Nisur nga fakti se zgjedhja e Këshillave të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave kombëtare duhet të bazohet në parimet e vullnetaritetit, zgjedhshmërisë dhe demokracisë dhe se arsyeja e krijimit të këtyre organeve konsultative është një ndikim i drejtpërdrejtë në zgjidhjen e çështjeve në lidhje me të drejtat, pozitën dhe interesat e pakicave kombëtare, Mbrojtësi

21. Polazeći od toga da se izbor savjeta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica treba zasnivati na principima dobrovoljnosti, izbornosti i demokratičnosti, te da je ratio ustanovljenja ovih konsultativnih tijela neposredan uticaj na rješavanje pitanja koja se tiču prava, položaja i interesa nacionalnih manjina, Zaštitnik

REKOMANDON

Për Ministrinë e Drejtësisë, të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave-

T'i qaset me kujdesin e duhur shqyrtimit të amendamenteve të mundshme të Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave, në pjesën që rregullon zgjedhjen e anëtarëve të Këshillit të një kombi pakicë ose të komunitetit tjetër të pakicave kombëtare në atë mënyrë që, në masën e mundur, të sigurojë zgjedhje të pandërmjetësuar të bazuara në vullnetin e shprehur lirisht për popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicës kombëtare. Ankesa në fjalë bazohet në ankesat që prej shumë vitesh subjektet ndërkombëtare i bëjnë organeve kompetente shtetërore. Përkatësisht, në bazë të Opinionit II të Komitetit Këshillimor për Konventën Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare në

Mal të Zi, është identifikuar qartë problemi i mënyrës joadekuate të zgjedhjes së anëtarëve të këshillave kombëtare:

“27. ...Komiteti Këshillimor vëren me shqetësim se përbërja e këshillit të krijuar në këtë mënyrë ka pasoja në lidhje me trajtimin e çështjeve me interes për anëtarët e pakicave kombëtare. Komiteti Këshillëdhënës gjithashtu vëren se nuk ka asnjë mekanizëm për të garantuar ekuilibrin gjinor në

përbërjen e këshillave të pakicave.”²⁴

24 Savjetodavni odbor o Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina II Mišljenje o Crnoj Gori Usvojeno 19. juna 2013, ACFC/OP/II(2013)002, str. 7.

5 GJYKATA KUSHTETUESE E MALIT TË ZI

Gjykata Kushtetuese është përgjegjëse për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, duke përfshirë të drejtat e pakicave, në tre lloje procedurash: 1) procedurat e ankimit kushtetues si instrument i veçantë ligjor për mbrojtjen e menjëhershme kushtetuese të të drejtave të njeriut; 2) vlerëson kushtetutshmërinë e akteve juridike të përgjithshme; 3) procedura e ankimit zgjedhor. Duke qenë se është instanca më e lartë gjyqësore në sistemin juridik të Malit të Zi, është me rëndësi të madhe të analizohet praktika e saj në fushën e realizimit dhe mbrojtjes së të drejtave të pakicave kombëtare dhe të bazohet në të dhënat e disponueshme për veprimet e gjykatës në zonën e caktuar.

5.1. Ankesat Kushtetuese

Fatkeqësisht, të dhënat statistikore të Gjykatës Kushtetuese lidhur me ankesat kushtetuese nuk janë shumë të dobishme për analizën e mbrojtjes së të drejtave të pakicave kombëtare në këtë shkallë gjyqësore. Domethënë, raportet statistikore të punës nuk janë bërë në mënyrë të detajuar për të identifikuar rastet në të cilat kërkuesit i referohen shkëljes së një të drejte të garantuar me kushtetutë në kontekstin e përkatësisë në një grup kombëtar. Gjithashtu, faqja e internetit nuk ka mjete ade-

kuate që lejojnë kërkimin në këtë kontekst. Në këtë drejtim do të jetë e rëndësishme që faqja e internetit e Gjykatës Kushtetuese të Malit të Zi, si p.sh Faqja e internetit e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Kroacisë ka mundësinë e kërkimit të vendimeve me fjalë kyçe. Fatkeqësisht, bazuar në informacionet e marra nga Gjykata Kushtetuese, kjo mundësi teknike ekziston, por mbledhja e nevojshme e të dhënave nga vendimet nuk kryhet dhe ato nuk futen në bazën e të dhënave në faqen e internetit.

Prandaj, në lidhje me mbrojtjen e të drejtave të pakicave kombëtare, në lidhje me ankimet kushtetuese, praktika është e mundur të analizohet bazuar vetëm në parim në të dhënat statistikore vjetore të Gjykatës Kushtetuese. Një nga më të rëndësishmet është padyshim lloji dhe numri i të drejtave kushtetuese dhe konvencionale që pretendohet se janë shkelur nga kërkuesit e ankimeve kushtetuese në çështjet që Gjykata Kushtetuese ka vendosur në vitin 2021, si më poshtë:

Përcaktimi i shtetit nga neni 1 (515), e drejta për jetë familjare nga neni 6 (527), ndalimi i diskriminimit nga neni 8 (98), rendi juridik nga neni 9 (47), kufijtë e lirisë nga neni 10 (0), Ndarja e pushteteve nga neni 11 (5), Baza dhe barazia nga neni 17 (179), Mbrojtja e barabartë e të drejtave dhe lirive nga neni 19 (151), E drejta për mjet juridik nga neni 20 (91), Kufizimi i të drejtave të njeriut dhe liritë nga neni 24 (6), Kufizimi i përkohshëm i të drejtave dhe lirive nga neni 25 (3), E drejta për dinjitet dhe paprekshmëria e personit nga neni 28 (11), Heqja e lirisë nga neni 29 (21), E drejta për liri (paraburgimi) nga neni 30 (220), e drejta për gjykim të drejtë dhe publik nga neni 32 (692), Parimi i ligjshmërisë nga neni 33 (7), supozimi i pafajësisë nga neni 35 (15), e drejta për mbrojtje nga neni 37 (9), Kompensimi i dëmit për shkak të veprimeve të kundërligjshme nga neni 38. (2), Lëvizja dhe vendosja nga neni 39. (1), E drejta për privatësi nga neni 40. (5), paprekshmëria e banesës nga neni 41. 1), Liria e shprehjes nga neni 47. (1 6), E drejta për lirinë e shtypit nga neni 49 (97), E drejta në pronë nga neni 58 (535), Sipërmarrja nga neni 59 (5), E drejta në trashëgimi nga neni 60 (3), E drejta për punë nga neni 62. (14), E drejta e të punësuarve nga neni 64. (109), E drejta në familje nga neni 72. (364), Parimi i gjyqësorit

nga neni 118. (17), respektimi i rregullave ligjore nga neni 145. (17), Ndalimi i efekteve të kthimit nga neni 147 (117).

Problemi i analizës së vlefshme qëndron në faktin se të dhënat statistikore nuk ofrojnë një pasqyrë të qartë dhe të vlefshme shkeljet e mundshme të të drejtave kushtetuese në kuadër të mbrojtjes së pakicave kombëtare, por kjo bëhet në përgjithësi në lidhje me parimet individuale kushtetuese ose nenet e Konventës. Kjo do të thotë se nuk përjashtohet që disa aplikues të ankesave kushtetuese të referohen për shkeljen e një të drejte që lidhet me shtetësinë e tyre, por ndoshta fshihet brenda, mbi të gjitha.: ndalimi i diskriminimit nga neni 8, barazia nga neni 17, si dhe e drejta për gjykim të drejtë (neni 32). Kur bëhet fjalë për ndalimin e diskriminimit (neni 8) dhe të drejtën për barazi (neni 17), është e mundur që aplikanti të deklarojë përkatësinë e një kombi të caktuar si bazë mbrojtëse për trajtim të pabarabartë.

Gjithashtu, është e rëndësishme të kuptohet çështja se cilat të drejta garantohen me kushtetutë, në lidhje me cilën shkelje u konstatua që çoi në miratimin e një apeli kushtetues në kuadrin e mbrojtjes së mundshme të të drejtave të pakicave kombëtare.:

- Viti 2021 (133 vendime): Heqja e lirisë dhe e drejta e lirisë personale - paraburgimi (neni 29 dhe neni 30 / neni 5 i Konventës) 15, E drejta për një gjykim të drejtë (neni 32 i Kushtetutës / Neni 6 i Konventës) 106 , E drejta për kujdes shëndetësor (neni 69 i Kushtetutës / neni 3 i Konventës) 1, Ndalimi i torturës (neni 28 i Kushtetutës / neni 3 i Konventës) 2, E drejta e pronës (neni 58 i Kushtetutës / Neni 1 i Protokollit 1 të Konventës) 5, E drejta për lirinë e shprehjes (neni 47 i Kushtetutës / neni 10 i Konventës) 4;
- Viti 2020 (86): E drejta për një gjykim të drejtë (neni 32 i Kushtetutës / neni 6 i Konventës) 59, E drejta për respektimin e jetës private dhe paprekshmërinë e shtëpisë (neni 40 i Kushtetutës / neni 8 i Konventës dhe neni 41 i Kushtetutës 1 Ndalimi i torturës Neni 28 i

Kushtetutës / Neni 3 i Konventës) 1, E drejta e pronës Neni 58 i Kushtetutës / Neni 1 i Protokollit 1 të Konventës) 3, E drejta për lirinë e shprehjes (neni 47 i Kushtetutës / Neni 10 i Konventës) 5, E drejta për mjet juridik (neni 20 i Kushtetutës / neni 6 i Konventës) 1;

- Viti 2019 (88 vendime): Heqja e lirisë dhe e drejta e lirisë personale - parburgimi (neni 29 dhe neni 30 / neni 5 i Konventës) 16, E drejta për gjykim të drejtë (neni 32 i Kushtetutës / neni 6 i Konventës) 54 , E drejta për gjykim të drejtë dhe e drejta e pronës (neni 32 i Kushtetutës / Neni 6 i Konventës dhe neni 58 i Kushtetutës / Neni 1 i Protokollit 1 të Konventës) 10, Supoyimi i pafajësisë (neni 35 i Kushtetutës / Neni 6, paragrafi 2 i Konventës) 1, E drejta për respektimin e jetës private (neni 40 i Kushtetutës / neni 8 i Konventës) 1, Ndalimi i torturës/e drejta për azil (neni 44 i Kushtetutës / neni 3 i Konventa) 1, E drejta e pronës (neni 58 i Kushtetutës / Neni 1 i Protokollit 1 të Konventës) 3.

Në analizën e të dhënave për llojin dhe numrin e vendimeve në të cilat Gjykata Kushtetuese në periudhën kohore 2019-2021, miratoi edhe ankesa kushtetuese dhe konstatoi shkelje të një të drejte kushtetuese ose konvencionale, duke treguar se vetëm në kuadër të së drejtës për një gjykim të drejtë (neni 32 i Kushtetutës / neni 6 i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut) mund të ketë raste në të cilat e drejta i përket aplikantit si anëtar i një grupi të caktuar kombëtar.

Domethënë, në kuadrin e të drejtës për një gjykim të drejtë, ka situata të mundshme kur kërkuesi besonte se një nga të drejtat e tij të pakicës ishte shkelur nga fakti se atij nuk iu dha një përkthyes në gjuhën e pakicës së tij kombëtare gjatë procedurës. Ndonëse e njëjta gjë nuk evidentohet nga të dhënat ekzistuese statistikore, në procesin e përgatitjes së raportit dhe konsultimeve me përfaqësuesit e Gjykatës Kushtetuese, u konstatua se ka pasur disa raste në të cilat

kërkuesi i ankimit kushtetues është referuar shkeljes të së drejtës për gjykim të drejtë, sepse në procedurë nuk ishte siguruar përkthyes në gjuhën e pakicës kombëtare të pjesëmarrësve, por në asnjë rast nuk u konstatua kjo shkelje (neni 32). Nga ana tjetër, kur bëhet fjalë për ndalimin e diskriminimit dhe detyrimin e trajtimit të barabartë (nenet 8 dhe 17), është e qartë se në periudhën e përmendur nuk ka asnjë vendim në të cilin është konstatuar shkelja në fjalë.

5.2. Vlerësimi i kushtetutshmërisë së akteve të përgjithshme juridike

Kur bëhet fjalë për mbrojtjen e të drejtave të pakicave kombëtare, shumica e vendimeve gjenden në kompetencën e shqyrtimit të kushtetutshmërisë së normave të përgjithshme juridike – akteve ligjore dhe nënligjore, dhe Gjykata Kushtetuese në praktikën e saj më së shpeshti mban qëndrim “neutral”. “ në drejtim të ligjvënësit. Konkretisht, Gjykata Kushtetuese në një sërë vendimesh vlerëson se ligjvënësi në këtë fushë ka kompetenca të mëdha diskrecionale - “margjina e vlerësimit”).

Në numrin më të madh të rasteve në të cilat disa dispozita të ligjit kundërshtohen në kuadrin e mbrojtjes së të drejtave të pakicave kombëtare, Gjykata Kushtetuese mban qëndrimin se nuk ka juridiksion për të vlerësuar përshtatshmërinë (arsyetimin) e një zgjidhje të caktuar ligjore. Në këtë kontekst dominojnë dy premisa bazë: 1) çështja e vlefshmërisë së përqindjes së përfaqësimit të një grupi të caktuar për të ushtruar disa nga të drejtat e tij minoritare; 2) vlefshmëria e veprimit afirmativ në lidhje me një grup ose bashkësi të caktuar kombëtare.

Është karakteristik rasti në të cilin është ngritur çështja e përputhshmërisë së këtyre dy zgjidhjeve ligjore me Kushtetutën (K-I Nr. 43/14, datë 18.11.2015). Në këtë rast, disa persona kanë paraqitur në Gjykatën Kushtetuese një iniciativë për fillimin e procedurës për vlerësimin e kushtetutshmërisë dhe ligjshmërisë së dispozitave të nenit 94, paragrafi 2, pika 2

dhe paragrafi 4 i dispozitave të nenit 94, paragrafi 2. , pika 2 e Ligjit për zgjedhjen e këshilltarëve dhe deputetëve (Gazeta Zyrtare e Republikës së Malit të Zi, Nr. 4/98, 5/98, 17/98, 14/00, 18/00, 9/01, 41/02, 46/02 dhe 48/06 dhe “Gazeta Zyrtare e Malit të Zi” 46/11 dhe 14/14) ku thuhet: se bien ndesh me dispozitat e nenit 8 paragrafi 1, nenit 45 paragrafi 4 dhe nenit 79. pika 9 e Kushtetutës, neni 1, paragrafi 1.

Protokollin nr. 12. me Konventën për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore dhe Art. Konventa Kuadër 4 dhe 5 për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare; se dispozitat e kundërshtuara të popullatës romë në Mal të Zi shkelin të drejtën e përfaqësimit autentik në Parlamentin e Malit të Zi dhe kuvendet e njësive të vetëqeverisjes lokale në të cilat ata përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të popullsisë, në përputhje me parimin e veprimit afirmativ, dhe se dispozitat e kundërshtuara i vendosin romët në një pozitë të pabarabartë në raport me popujt e tjerë pakicë në Mal të Zi (p.sh. kroatët).

Në lidhje me vlerësimin e kushtetutshmërisë së pragut të paraparë të përqindjes për ushtrimin e një të drejte të caktuar, Gjykata Kushtetuese qëndron se nuk është kompetente të vlerësojë përshtatshmërinë e një zgjidhjeje të caktuar ligjore:

10.2.1. Në të njëjtën kohë, Gjykata Kushtetuese, në përputhje me dispozitat e nenit 149 të Kushtetutës, nuk është kompetente për të vlerësuar përshtatshmërinë dhe arsyetimin e disa zgjidhjeve ligjore dhe as për të vlerësuar përqindjen e numrit minimal të votave të vlefshme të fituara nga një komb i caktuar pakicë ose bashkësi kombëtare pakicë (“pragu zgjedhor”), d.m.th. të vlerësohet nëse do të duhej të ishin parashikuar disa zgjidhje të tjera të përcaktuara nga nisma, sepse një vlerësim i tillë është ekskluzivisht në domenin e politikës legjislativë. Prandaj, mendimi i kërkuar për rregullimin e mundshëm të ndryshëm ligjor të çështjeve të përmendura, gjegjësisht se zbatimi i parimit të veprimit afirmativ në raport me popullsinë romë në Mal të Zi, nuk është kushtetuesisht i rregulluar.

relevante për vlerësimin e kushtetutshmërisë së dispozitës së kontestuar të ligjit. Nga pikëpamja kushtetuese, Gjykata Kushtetuese është kompetente vetëm për të vlerësuar përputhshmërinë e një zgjidhjeje specifike ligjore me dispozitat përkatëse të Kushtetutës dhe Traktatet Ndërkombëtare të konfirmuara dhe të publikuara.

Gjykata Kushtetuese kishte qëndrime identike lidhur me çështjen se cili grup i pakicave kombëtare ka të drejtë për një trajtim të caktuar ligjor të privilegjuar bazuar në ndonjë ligj. Më saktësisht, kjo Gjykatë konfirmoi se ligjvënësi mund t'i zgjerojë të drejtat e parashikuara për pjesëtarët e pakicës kombëtare kroate edhe për popullatën rome, por se ai ende nuk është kompetent të vlerësojë se cilët grup/grupe kombëtare duhet të kenë të drejtën dhe për cilin lloj pohimi, veprimi, por që është në kompetencë të ligjvënësit - Kuvendit:

10.1.1 Me gjerësisht, nga dispozitat e nenit 8, paragrafi 2 i Kushtetutës, del se rregullimet dhe vendosja e masave të veçanta kanë për qëllim krijimin e kushteve për arritjen e barazisë kombëtare, gjinore dhe të përgjithshme dhe mbrojtjen e personave që janë në pozitë të pabarabartë mbi çdo bazë nuk do të konsiderohet diskriminim. Duke qenë se pjesëtarët e pakicave janë të ndryshëm nga popullsia shumicë, zbatimi konsekuent i parimit të barazisë, sipas Gjykatës Kushtetuese, do t'i vendoste në një pozitë të pabarabartë. Prandaj, përjashtimi nga barazia (veprimi afirmativ), i paraparë me dispozitën e kundërshtuar të nenit 94, paragrafi 2, pika 2 e ligjit, e cila siguron të drejtën për një mandat deputeti në listën zgjedhore më të suksesshme të anëtarëve të popullit kroat me të paktën 0.35% e votave të vlefshme, nuk është në kundërshtim me dispozitat e nenit 8, paragrafi 1, nenit 79, pika 9 e Kushtetutës, nenit 14 të Konventës Evropiane dhe nenit 1 të Protokollit Nr. 12. me Konventën.

10.2 Gjykata Kushtetuese bën me dije se e drejta për

zgjedhje të lira, dhe brenda saj, zbatimi i parimit të veprimit afirmativ, bie në sferën e të drejtave në të cilat shteteve u lihet një fushë më të gjerë vlerësimi gjatë rregullimit të tyre. Koncepti i “vlerësimit të lirë” të shtetit, sipas këndvështrimit të Gjykatës Evropiane, është një term i përdorur në të drejtën publike ndërkombëtare dhe i referohet të drejtës së shtetit për të vlerësuar gjendjen faktike dhe, sipas tij, për të përcaktuar mënyrën se si do të zbatohet të drejtën ndërkombëtare për të drejtat e njeriut në fushën e barazisë efektive ndërmjet anëtarëve të pakicave kombëtare dhe shumicës së popullsisë në vend. Prandaj, nuk ka asnjë pengesë ligjore që ligjvënësi, përveç përjashtimit të parashikuar në dispozitën e kundërshtuar të nenit 94, paragrafi 2, pika 2, të Ligjit, të parashikojë përjashtime të tjera për anëtarët e një kombi të caktuar pakicë ose komunitetit kombëtar pakicë në Mal të Zi, duke përfshirë edhe pjesëtarët e popullatës rome. Kur këto të drejta do t’u garantohen me ligj anëtarëve të një kombi të caktuar pakicë ose komuniteti kombëtar pakicë, varet nga vlerësimi i ligjvënësit, domethënë nga politika legjislativë.

5.3. Ankesat zgjedhore

Qëndrimi inert i sipërpërmendur i Gjykatës Kushtetuese për zbardhjen e këtyre çështjeve të rëndësishme juridike bie në sy edhe në çështjen U-VII nr. 1/20, datë 17 gusht 2020, e cila kishte të bënte me përkufizimin e termit “pakicat kombëtare”. Në rastin e ankimit zgjedhor nga gushti i vitit 2020, me thelb ushtrimi i së drejtës pasive të votës, shtrohet pyetja se çfarë nënkuptohet me termin “popull minoritet”, pra “bashkësi pakice kombëtare”. Përkatësisht, bazuar në nenin 2 të Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e pakicave, që një grup i qytetarëve të trajtohet në këtë mënyrë, duhet të plotësojë dy kritere: 1) që numerikisht të jetë më i vogël se pjesa tjetër e popullsisë mbizotëruese; 2) të ketë karakteristika të përbashkëta etnike,

fetare ose gjuhësore të ndryshme nga pjesa tjetër e popullsisë.

Konkretisht, mosmarrëveshja ka lindur për shkak se Komisioni Shtetëror i Zgjedhjeve (në tekstin e mëtejme: Komisioni Shtetërorë Zgjedhorë) nuk ka pranuar që lista zgjedhore e kontestuar të mund të përdorë dispozitat që janë në dispozicion të listave të pakicave në bazë të veprimeve afirmative.

Përkatësisht, KSHZ-ja konsideroi se grupi i qytetarëve që deklarohen si “jugosllavë” në kuptimin kombëtar nuk e plotësojnë njërin nga kriteret nga neni 2 i Ligjit për të drejtat dhe liritë e pakicave, i cili thotë:

“ Popujt pakicë dhe bashkësitë e pakicave të tjera kombëtare në kuptim të këtij ligji janë çdo grup i qytetarëve të Malit të Zi, numerikisht më i vogël se pjesa tjetër e popullsisë mbizotëruese, që ka karakteristika të përbashkëta etnike, fetare ose gjuhësore, të ndryshme nga pjesa tjetër e popullsisë. ”

Më saktësisht, KSHZ-ja në vendimin e ankesës konstatoi se kriteri për “fenë, gjuhën apo përkatësinë etnike nuk është përmbushur.”:

“- Që personat që janë deklaruar si Jugosllavë në regjistrimin e vitit 2011 nuk i plotësojnë kërkesat në asnjë bazë të përcaktuara me ligjin për të drejtat dhe liritë e pakicave për sa i përket fesë, gjuhës ose përkatësisë etnike të ndryshme nga pjesa tjetër e popullsisë.”

Gjykata Kushtetuese nuk e pranoi ankimin e kërkuarit me një shpjegim jashtëzakonisht të përgjithshëm dhe të shkurtër:

„6.3.1.4. ... e thënë ndryshe se ai nuk ka paraqitur prova që ajo listë zgjedhore ka bazë për ushtrimin e të drejtave të një kombi pakicë ose të një bashkësie pakice kombëtare që është numerikisht më e vogël se pjesa tjetër e popullsisë mbizotëruese, të cilat kanë karakteristika të përbashkëta etnike,

fetare dhe gjuhësore. ndryshe nga popullata mbizotëruese (...), që, në kontekstin e dispozitave të nenit 2 të Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e pakicave dhe nenit 94 paragrafi 2 të Ligjit për zgjedhjen e këshilltarëve dhe deputetëve, do të përdorte të drejtat e anëtarëve të një kombi pakicë ose të bashkësisë të pakicave kombëtare dhe veprimet afirmative“

Në këtë mënyrë, Gjykata Kushtetuese lë një dilemë krejtësisht të hapur **se çfarë “provash” duhet të kishte paraqitur ankuesi për të vërtetuar në një rast konkret se ka mundësi të ushtrijë të drejtat e pakicave**. Më saktësisht, çfarë lloj provash na çojnë në përfundimin se një grup ka karakteristika të përbashkëta etnike, fetare dhe gjuhësore të ndryshme nga popullsia mbizotëruese.

Në mënyrë paradoksale, kjo listë plotëson një nga kriteret - është një grup kombëtar ku përqindja e të cilit është nën pragjet numerike të parashikuara me ligj. Megjithatë, a është në realitet një grup kombëtar që “ndanë karakteristika etnike, fetare apo gjuhësore të ndryshme nga pjesa tjetër e popullsisë”? Shtrohet pyetja mbi bazën e cilave kriteret duhet të vlerësojë autoriteti kompetent, p.sh. nëse ai grup ka karakteristika të përbashkëta gjuhësore. Kush duhet t’i përgjigjet kësaj pyetjeje? E njëjta gjë vlen edhe për konceptin e “karakteristikave etnike.” A është edhe racionale që institucionet kompetente të merren me këtë çështje? Ne besojmë se zgjidhja më e mirë është **vendosja e kriterëve shtesë për përdorimin e statusit të privilegjuar për popujt pakicë në formën e një pragu numerik të përqindjes, por me qëllimin e kundërt - vendosjen e një përcaktimi numerik të grupit kombëtar nën të cilin nuk është e mundur të përdorin statusin e kontestuar**. Një kusht tjetër mund të jetë që një grup i caktuar kombëtar duhet të ketë një këshill kombëtar të formuar në bazë të rregulloreve të vlefshme. Prandaj, bëhet fjalë për nevojën e krijimit të një kriteri objektiv që nuk do të kërkonte interpretime komplekse shtesë nga KSHZ-ja apo Gjykata Kushtetuese. Në këtë mënyrë do të paran-

dalohej mundësia që një grup i vogël qytetarësh të cilët u deklaruan në një mënyrë të caktuar në regjistrim në lidhje me deklaratën e tyre kombëtare, do të kishin mundësinë të kërkonin një status ligjor të privilegjuar në ushtrimin e të drejtës së tyre pasive të votës.

TË DHËNAT STATISTIKORE

6

Kushtetuta e Malit të Zi, në nenin 79, pika 79, pika 9 dhe 10, u garanton pakicave të drejtën e përfaqësimit proporcional në shërbimet publike, organet shtetërore dhe të vetëqeverisjes lokale. Fusha e përfaqësimit të minoriteteve në sektorin publik është përcaktuar në nenin 25 të Ligjit për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave dhe mbron të drejtat e minoriteteve për përfaqësim proporcional në shërbimet publike, organet shtetërore dhe vendore.

Me qëllim të mbledhjes së të dhënave të sakta dhe të besueshme për strukturën kombëtare të të punësuarve në organet në fjalë, që nga viti 2011 janë përpiluar informacione për përfaqësimin e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera kombëtare pakicë në organet e vetëqeverisjes lokale, kompanitë dhe institucionet publike. Ky lloj i mbledhjes dhe analizës së të dhënave duhet të përdoret në planifikimin dhe zbatimin e aktiviteteve që duhet të kontribuojnë gjithashtu në zbatimin konsekuent të garancive kushtetuese dhe ligjore për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të pakicave.

Në përputhje me Programin e Punës të Ministrisë për të Drejtat e Njeriut dhe të Pakicave për vitin 2019 dhe Planin e Veprimit për Kapitullin 23 - Gjyqësori dhe të Drejtat Themelore, Ministria në fjalë dhe Drejtoria e Burimeve

Njerëzore 25 inicuar gjatë vitit 2019 dhe në tremujorin e parë të vitit 2020 kanë kryer kërkime për mbledhjen e të dhënave për përgatitjen e informacionit të lartpërmendur.²⁶

Nga gjithsej 3780 pyetësorë të plotësuar në të 224 organet që mbulon ky informacion, punonjësit janë deklaruar, në kuptimin kombëtar, si: Malazez 1930 (51.1%), Serbë 711 (18.8%), myslimanë 76 (2.0%), Boshnjak/Boshnjake 537 (14,2%), Shqiptarë/Shqiptare 242 (6,4%), Romë/ Rome 45 (1,2%),/ Egjiptian, Egjiptiane 10 (0,3%), Kroat/Kroate 31 (0,8%), Jugosloven/Jugoslovene 6 (0,2%), Maqedons/Maqedonse 4 (0,1%), Hungarez/Hungareze 1, Rus/Ruse 1, Sloven/Silovene 1, që nuk u deklaruan 72 (1,9 %), mungese të dhënash 96 (2,5%), kombe të tjera 13 (0,3%), perkatesia rajonale 4 (0,1%).²⁷

Të dhënat e mësipërme, megjithëse nuk pasqyrojnë situatën aktuale në fushën e përfaqësimit, tregojnë për disa zhvillime pozitive, duke pasur parasysh se sipas të dhënave të vitit 2015, përfaqësimi i boshnjakëve/boshnjakëve ishte 5.62%, i shqiptarëve/shqiptareve 2.51%. Mysliman myslimane 2,46%, kroatdhe kroate 0,76%, romë dhe romevetem 0,02% dhe pjesetare të pakicave të tjera 0,42%.²⁸

25 Administrata e Burimeve Njerëzore, në përputhje me Ligjin për Nëpunësit Civilë dhe Nëpunësit Shtetërorë, mban evidencën qendrore të personelit të nëpunësve shtetërorë dhe nëpunësve shtetërorë, ku ndër të tjera përfshihen të dhënat personale (emri dhe mbiemri, kombësia dhe gjuha amtare, adresa. dhe numrin unik të regjistrimit të shtetasit - JMBG etj)

26 Nota bene: Situata e shkaktuar nga pandemia globale e COVID-19 dhe masat e marra për parandalimin e përhapjes së tij shkaktuan një vonesë në mbledhjen dhe përpunimin e të dhënave dhe informacioni i lartpërmendur u miratua vetëm në maj 2021.

27 Informacione për përfaqësimin e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera nacionale pakicë në organet e vetëqeverisjes lokale, kompanitë dhe institucionet publike, themelues i të cilave është Kryeqyteti, Kryeqyteti ose Komuna, Podgoricë, maj 2021, f. 27 <https://www.gov.me/dokumenta/c8da7fd8-b320-4edc-af39-d3322e3ee46f>

28 Raport mbi zhvillimin dhe mbrojtjen e të drejtave të popujve pakicë për vitin 2015, file:///C:/Users/User/Downloads/Izvjede%20C5%Altaj%20o%20razvoju%20i%20za%20C5%Altiti%20prava%20manjinskih%20naroda%20za%202015%20(4).pdf

Ju lutemi vini re se rritja e parashikuar e përfaqësimit, e parashikuar nga Strategjia e Politikave të Minoriteteve 2019-2023, është 20% krahasuar me të dhënat e vitit 2015. Në njësitë e vetëqeverisjes lokale ku pjesëtarët e kombeve pakicë dhe bashkësitë e tjera kombëtare pakicë përbëjnë shumicën ose të paktën 5% e popullsisë përbëhet nga popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave kombëtare në përdorim zyrtar është edhe gjuha e këtyre popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave kombëtare. Përdorimi zyrtar i gjuhës së popujve pakicë dhe i komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, nënkupton posaçërisht: përdorimin e gjuhës në procedurën administrative dhe gjyqësore dhe gjatë zbatimit të procedurës administrative e gjyqësore, tek lëshimi i dokumenteve publike dhe plotësimit të evidencave zyrtare, në fletën e votimit dhe materialin tjetër të zgjedhjeve dhe në punën e organeve përfaqësuese. Në komuna, përfaqësimi proporcional i pjesëtarëve të pakicave dhe grupeve etnike në organet e pushtetit lokal, shërbimet publike dhe institucionet, të themeluara nga komuna dhe organet e vetëqeverisjes lokale, sigurohet përmes organeve kompetente për çështjet e personelit dhe përfaqësuesve të pakicave.

Në vitin 2020, për shtetasit malazezë që përdorin në përdorim zyrtar gjuhën malazeze, serbe, boshnjake, shqipe ose kroate, informacioni në letërnjoftim futet edhe në njërën nga këto gjuhë dhe emri dhe mbiemri shënohen vetëm në gjuhën e aplikantit, dhe për: malazeze - latinisht 72,942; malazez – cirilice 1,009; gjuha serbe – 3.261; gjuha boshnjake – 148; gjuha shqipe – 872; Gjuha kroate - 75. Me kërkesë të aplikantit, të dhënat për emrin dhe mbiemrin janë futur në pasaportë me kërkesë të aplikantit në gjuhët në përdorim zyrtar, përkatësisht: malazeze - latinisht 49.804; malazez – cirilik -370; gjuha serbe – 1440; gjuha boshnjake – 377; gjuha shqipe – 922; dhe gjuhën kroate–45.²⁹

29 DHE RAPORT MBI ZHVILLIMIN DHE MBROJTJEN E TË DREJTAVE TË POPUJVE MINORITETE DHE KOMUNITETEVE TË TJERA KOMBËTARE MINORITETE NË VITIN 2020, f. 8.

Ekstraktet dhe çertifikatat nga regjistrat e lindjes për anëtarët e një kombi pakicë ose komuniteti tjetër kombëtar pakicë lëshohen gjithashtu në gjuhën dhe shkrimin e atij kombi pakicë ose komunitetit tjetër kombëtar pakicë, në përputhje me ligjin. Për zbatimin e kësaj norme, me kërkesë të aplikantit lëshohet një ekstrakt nga regjistri i të lindurve, një ekstrakt nga regjistri i të vdekurve dhe një certifikatë e shtetësisë malazeze, në formularët e mëposhtëm: gjuhë malazeze - shkrim latin; Gjuha serbe – me shkrim çirilik; Gjuha boshnjake - me shkrim latin (dygjuhësh³⁰; gjuha shqipe – shkrimi shqip (dygjuheshë); gjuha kroate – shkrimi latindzgjuhesh).³¹

30 Termi "dygjuhësh" do të thotë të shkruash në gjuhën malazeze në alfabetin latin, si gjuhë zyrtare, dhe të shkruash në një nga gjuhët që janë në përdorim zyrtar..

31 DHE RAPORT MBI ZHVILLIMIN DHE MBROJTJEN E TË DREJTAVE TË POPUJVE MINORITETE DHE KOMUNITETEVE TJERA KOMBËTARE TË PAKICAVE NË 2019.

KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME

7

Mbrojtja e të drejtave të anëtarëve të kombeve pakicë dhe të komuniteteve të tjera kombëtare pakicë është pjesë përbërëse e sistemit të mbrojtjes së të drejtave të njeriut në Mal të Zi.

Kuadri ligjor ekzistues për Mbrojtjen e të Drejtave të Pakicave është kryesisht i harmonizuar me dokumentet përkatëse ndërkombëtare - në lidhje me raportin e CEDEM-it të vitit 2020, çështjet që kanë të bëjnë me përfaqësimin autentik politik, mënyrën e kushtetutës dhe anëtarësimin në këshillat kombëtarë janë përditësuar shtesë dhe pyetjet lidhur me për përkufizimin e termit pakicë kombëtare.

Ende ka **mangësi normative-juridike** lidhur me zbatimin e politikës së multietnicitetit dhe multikulturalizmit, si dhe probleme në realizimin e të drejtave të garantuara me kushtetutë. Kjo i referohet në radhë të parë sfidave që lidhen me kuptimin e koncepteve kyçe kushtetuese dhe ligjore, si **dhe me konkretizimin e mëtejshëm ligjor të vetë garancive kushtetuese** – përfshirë atë që lidhet me barazinë e shkronjave në përdorim zyrtar dhe zbatimin e standardeve të veprimit afirmativ, në jetën politike dhe publike në nivel shtetëror dhe lokal.

Vazhduan përpjekjet për forcimin e kapaciteteve të institucioneve përgjegjëse për mbrojtjen e të drejtave të pakicave; me çka është i dukshëm aktiviteti dhe roli i shtuar i Mbrojtësit të të Drejtave dhe Lirive të Njeriut në këtë fushë. Është përmirësuar në një masë kuadri ligjor për punën e këshillave kombëtare, si dhe mekanizmat e mbështetjes dhe finan-

cimit të këshillave. Megjithatë, **ende nuk ka një përfaqësim autentik të të gjitha grupeve etnike dhe të pakicave kombëtare**. Vëzhguar në kontekstin e përfaqësimit të popujve pakicë dhe komuniteteve kombëtare pakicë, përmirësime **të caktuara vërehen për sa i përket treguesve sasiorë/statistikorë, sipas të dhënave** nga hulumtimi për përfaqësimin e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera kombëtare pakicë në organet e vetëqeverisjes lokale, kompanitë dhe institucionet publike të themeluara nga qyteti kryesor, kryeqyteti ose bashkia, rezultatet e të cilave janë publikuar në vitin 2021.

Megjithatë, pakicat dhe bashkësitë e tjera kombëtare pakicë nuk janë të përfaqësuar në përqindje të kënaqshme në organet e përfshira në hulumtim, duke marrë parasysh garancinë kushtetuese të përfaqësimit të tyre proporcional në shërbimet publike, pushtetin shtetëror dhe organet e vetëqeverisjes lokale sipas proporcionit të tyre përfaqësimi në popullsinë e përgjithshme. Për këtë arsye, **pleqve të organeve të lartpërmendura u rekomandua që gjatë hartimit të planeve për numrin e kërkuar të punonjësve dhe plotësimin e pozitave, përveç kushteve të përgjithshme dhe të veçanta të përcaktuara për pozitën specifike, të kenë parasysh kushtet kushtetuese, garancitë ligjore të përfaqësimit proporcional të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera kombëtare pakicë** në shërbimet publike, pushtetin shtetëror dhe organet e administratës lokale.

Analiza e raporteve dhe materialeve të disponueshme tregoi zhvillime normative në drejtim të mbrojtjes nga diskriminimi, por edhe nga pikëpamja e zbatimit të Konventës Kuadër për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare. Përkundër kësaj, anëtarëve të pakicave kombëtare, veçanërisht nga popullsia rome dhe egjiptiane, ende nuk u janë **ofruar përfitime të barabarta nga të gjitha rregulloret ligjore përkatëse kombëtare ose ndërkombëtare për të drejtat e njeriut**, në përputhje me qëndrimet ligjore dhe praktikën e organeve ndërkombëtare. Në këtë kuptim, prioritet mbeten përpjekjet për të siguruar përfaqësim adekuat politik të këtij komu-

niteti dhe përfshirjen e anëtarëve të tij në çështjet publike (res publica).

Është veçanërisht e rëndësishme të sigurohet monitorimi i zbatimit të rekomandimeve të Këshillit të Evropës në lidhje me zbatimin e vazhdueshëm të Konventës Kuadër për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare dhe të Kartës Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Minoriteteve, si dhe rekomandimet të organeve kompetente të Kombeve të Bashkuara.

Praktika e Gjykatës Kushtetuese të Malit të Zi vë në dukje disa dilema ligjore që lidhen me konceptet kryesore ligjore në kuadrin ligjor aktual në Mal të Zi, si dhe nevojën për **të inkorporuar kriteret shtesë për përdorimin e statusit të privilegjuar për popujt pakicë** në formën e një prag numerik në përqindje, por me qëllim të kundërt - përcaktimin e përcaktimit numerik të grupit kombëtar nën të cilin nuk është e mundur të përdoret statusi i kontestuar. Një kusht tjetër mund të jetë që një grup i caktuar kombëtar duhet të ketë formuar një këshill kombëtar në bazë të rregulloreve të vlefshme, siç detajohet në Raport.

Gjithashtu, është e nevojshme të monitorohet në mënyrë aktive zbatimi i kornizës legjislative që rregullon të drejtat e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera kombëtare pakicë, si dhe monitorimi i zbatimit të masave nga Strategjia për Politikën e Minoriteteve 2019-2023, pra planet shoqëruese të veprimit.

Vëzhguar në lidhje me vitet e mëparshme, mund të vihet në dukje se **mjedisi i përgjithshëm politik dhe social në Mal të Zi dhe më gjerë, nuk ishte mjaftueshëm i favorshëm për realizimin e të drejtave të pakicave**, gjë që bën zbatimin efektiv të instrumenteve ndërkombëtare për të drejtat e njeriut në lidhje me të drejtat e anëtarët e pakicave kombëtare ose etnike, fetare ose gjuhësore edhe më të rëndësishme. Gjithashtu, kjo gjendje në fushën e mbrojtjes së të drejtave dhe lirive të pakicave thekson nevojën e intensifikimit të aktiviteteve në lidhje me parandalimin e gjuhës së urrejtjes dhe luftën kundër stereotipizimit dhe radikalizimit të

mëtejshëm të shoqërisë në drejtim të ndër-kombëtar dhe ndërkombëtar, intolerancës profesionale.

Analiza e rregulloreve të vlefshme, ligjore dhe nënligjore, praktikës së Gjykatës Kushtetuese dhe Mbrojtësit të të Drejtave të Njeriut dhe të dhënave statistikore të mbledhura nxjerrin në pah një grup çështjesh të rëndësishme që autoritetet kompetente dhe mbi të gjitha vendimmarrësit - Parlamenti i Malit të Zi, Qeveria e Malit të Zi dhe ministrinë kompetente duhet të drejtohen

Rekomandim i përgjithshëm: Autoritetet kompetente, në radhë të parë Qeveria e Malit të Zi, duhet të ndërmarrin të gjitha masat e nevojshme të personelit, funksional, arsimor, financiar dhe strukturor për të siguruar zbatimin e plotë të Strategjisë së Politikave për Minoritetet, si dhe mekanizmat e duhur për monitorimin e këtyre aktiviteteve. Mekanizmat e llogaridhënies ligjore duhet të ofrojnë mjete juridike për shkeljet e të drejtave të njeriut dhe shtetet duhet të sigurojnë që autoritetet kompetente t'i zbatojnë këto mjete kur të drejtat janë të garantuara. Qeveritë lokale marrin përgjegjësi më të madhe për zbatimin e politikave publike lokale, për të promovuar një kulturë demokratike dhe për të zhvilluar një qasje proaktive ndaj qeverisjes multietnike.

7.1. Koncepti i pakicës kombëtare - Praktika e Gjykatës Kushtetuese, si dhe e organeve të tjera shtetërore, vuri në dukje problemin e përkufizimit të dobët të konceptit të pakicës kombëtare si thelbësor në fushën e ushtrimit të të drejtave të pakicave kombëtare. në kuadër të procesit zgjedhor dhe në kuadër të përmbushjes së kriterëve nga neni 2 i Ligjit për të drejtat dhe liritë e pakicave.

Rekomandim: Përcaktimi i një kriteri e dhe më të qartë për përcaktimin e termit pakicë kombëtare, i cili do të bazohet ose në një kufi të shprehur në përqindje minimale ose në faktin se një grup pakicë ka një këshill kombëtar të formuar dhe të regjistruar bazuar në nenin 33 të Ligjit për Të drejtat dhe liritë e pakicave.

7.2. Përfaqësimi autentik proporcional - Praktikën e Gjykatës Kushtetuese dhe të Mbrojtësit të të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, si dhe shumë raporte ndërkombëtare tregojnë se ekziston problemi i përfaqësimit autentik proporcional. Me fjalë të tjera, dy pakicat kombëtare, edhe pse janë në situata ligjore shumë të ngjashme, nëse jo identike, trajtohen ndryshe në bazë të legjislacionit zgjedhor. Në radhë të parë bëhet fjalë për romët dhe egjiptianët për të cilët ende nuk ekziston një mekanizëm adekuat i veprimit afirmativ që do të siguronte pjesëmarrjen e përfaqësuesve të tyre në Kuvend.

Rekomandim: Krijimi i një mekanizmi të veprimit afirmativ që do të sigurojë që romët dhe egjiptianët të përfaqësohen në Kuvend në një mënyrë identike ose të ngjashme me atë që ekziston në lidhje me pakicën kombëtare kroate.

7.3. Zgjedhja e anëtarëve të këshillave kombëtare - Praktika e mëparshme, si dhe dokumentet e shumta ndërkombëtare, tregojnë nevojën për **përmirësimin e rregulloreve në lidhje me mënyrën e zgjedhjes së përfaqësuesve të pakicave kombëtare**. Në këtë kontekst, zgjedhja ekzistuese e përfshirë në nenin 33 të Ligjit për të drejtat dhe liritë e pakicave, si dhe në Rregulloren për zgjedhjen e anëtarëve të këshillave të një kombi pakicë ose të komunitetit tjetër kombëtar pakicë, sipas të cilit gjysma e anëtarët e këshillave kombëtare përbëhen nga përfaqësues të partive politike, duket shumë e diskutueshme. Edhe pse në të drejtën krahasuese nuk ka një zgjidhje uniforme për zgjedhjen e përfaqësuesve të pakicave kombëtare në këshillat kombëtare përkatëse, dokumentet ombrellë ndërkombëtare dhe praktikën më të mira tregojnë se **ky mekanizëm duhet të bazohet sa më shumë në përfaqësimin e drejtpërdrejtë**.

Rekomandim: Është i nevojshëm ndryshimi i rregulloreve që do të eliminojnë, ose reduktojnë në nivelin më të ulët të mundshëm, pjesëmarrjen dhe ndikimin e partive politike në zgjedhjen e anëtarëve të këshillave kombëtare, nëpërmjet krijimit të një mekanizmi të bazuar tërësisht, ose në nivelin më të madh, në masën, në zgjedhjet e drejtpërdrejta të

anëtarëve të pakicave kombëtare në këshillat kombëtare përkatëse, bazuar në respektimin sa më të gjerë të parimeve të lirisë së zgjedhjes dhe demokracisë.

7.4 Koordinimi i institucioneve - Në kuadrin aktual ligjor ekziston një numër i madh i institucioneve që merren me mbrojtjen e të drejtave të pakicave kombëtare: Ministria kompetente e Drejtësisë dhe Mbrojtja e të Drejtave të Njeriut dhe Minoriteteve, Komisioni Parlamentar për të Drejtat e Njeriut, Mbrojtësi i të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, gjashtë këshillat kombëtarë, Fondi për Mbrojtjen dhe realizimin e të drejtave të pakicave, Qendrën për Ruajtjen dhe Zhvillimin e Kulturës së Minoriteteve dhe Këshillin për Bashkëpunim me Mërgimtarët. Megjithatë, edhe pse ky lloj kuadri institucional mund të konsiderohet i zhvilluar, ai do të jepte rezultate më të mira nëse në krye të nomenklaturës do të ishte një organ që do të merrej me bashkërendimin e aktiviteteve në këtë fushë.

Rekomandim: Për të përmirësuar funksionimin e të gjithë sistemit të mbrojtjes së të drejtave të pakicave në Mal të Zi, është e nevojshme të krijohet një institucion ombrellë që do të koordinonte politikën në këtë fushë, anëtarët e të cilit do të ishin përfaqësues të: ministrisë kompetente, komisionit parlamentar për të drejtat e njeriut, Mbrojtësi i të Drejtave të Njeriut, gjashtë këshilla kombëtarë, Fondi për mbrojtjen dhe realizimin e të drejtave të pakicave, Qendra për ruajtjen dhe zhvillimin e kulturës së pakicave, Këshilli për bashkëpunim me mërgimtarët.

7.5. Mekanizmi i mbledhjes së të dhënave - Përvoja e deritanishme në funksionalizimin e sistemit për realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave të pakicave kombëtare tregon për një shpërndarje të madhe të informacionit dhe mungesë koordinimi në shkëmbimin e tyre ndërmjet institucioneve kompetente. Me fjalë të tjera, shkëmbimi i të dhënave ndërmjet institucioneve funksionon në një sistem ad hoc.

Rekomandim: Krijimi dhe funksionalizimi i një sistemi të standardizuar të mbledhjes së të dhënave lidhur me këtë

fushë dhe mundësimi i qasjes në të njëjtat për të gjitha institucionet kompetente të sistemit me qëllim të analizimit të gjithanshëm të gjendjes në sferën e realizimit dhe mbrojtjes së të drejtave të pakicave kombëtare.

7.6. Koordinimi i institucioneve - Në kuadrin aktual ligjor ekziston një numër i madh i institucioneve që merren me mbrojtjen e të drejtave të pakicave kombëtare: Ministria kompetente e Drejtësisë dhe Mbrojtja e të Drejtave të Njeriut dhe Minoriteteve, Komisioni Parlamentar për të Drejtat e Njeriut, Mbrojtësi i të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, gjashtë këshillat kombëtarë, Fondi për Mbrojtjen dhe realizimin e të drejtave të pakicave, Qendrën për Ruajtjen dhe Zhvillimin e Kulturës së Minoriteteve dhe Këshillin për Bashkëpunim me Mërgimtarët. Megjithatë, edhe pse ky lloj kuadri institucional mund të konsiderohet i zhvilluar, ai do të jepte rezultate më të mira nëse në krye të nomenklaturës do të ishte një organ që do të merrej me bashkërendimin e aktiviteteve në këtë fushë.

Rekomandim: Për të përmirësuar funksionimin e të gjithë sistemit të mbrojtjes së të drejtave të pakicave në Mal të Zi, është e nevojshme të krijohet një institucion ombrellë që do të koordinonte politikat në këtë fushë, anëtarët e të cilit do të ishin përfaqësues të: ministrisë kompetente, komisionit parlamentar për të drejtat e njeriut, Mbrojtësi i të Drejtave të Njeriut, gjashtë këshilla kombëtarë, Fondi për mbrojtjen dhe realizimin e të drejtave të pakicave, Qendra për ruajtjen dhe zhvillimin e kulturës së pakicave, Këshilli për bashkëpunim me mërgimtarët.

7.7. Mekanizmi i mbledhjes së të dhënave - Përvoja e deritanishme në funksionalizimin e sistemit për realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave të pakicave kombëtare tregon për një shpërndarje të madhe të informacionit dhe mungesë koordinimi në shkëmbimin e tyre ndërmjet institucioneve kompetente. Me fjalë të tjera, shkëmbimi i të dhënave ndërmjet institucioneve funksionon në një sistem ad hoc.

Rekomandim: Krijimi dhe funksionalizimi i një sistemi të

standardizuar të mbledhjes së të dhënave lidhur me këtë fushë dhe mundësimi i qasjes në të njëjtat për të gjitha institucionet kompetente të sistemit me qëllim të analizimit të gjithanshëm të gjendjes në sferën e realizimit dhe mbrojtjes së të drejtave të pakicave kombëtare.

BIBLIOGRAFI

Konventa Evropiane për të Drejtat dhe Liritë Themelore

Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike

Konventa Ndërkombëtare për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor

Konventa Kuadër për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare

Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Pakicave

Kushtetuta e Malit të Zi

Ligji për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave

Ligji për Ndalimin e Diskriminimit

Kodi Penal

Ligji për zgjedhjen e këshilltarëve dhe deputetëve

Ligji për përzgjedhjen, përdorimin dhe shfaqjen publike të simboleve kombëtare

Ligji për Vetëqeverisjen Lokale

Strategjia e Politikave të Minoriteteve 2019 - 2023

